

תשובות לקהלת עאנה

לרבי

יום טוב צהלון

יוצאות לאור על-פי כתב-יד יחיד עם מבוא והערות

על ידי

מאיר בניהו

הקהלה היהודית בעאנה

הישוב היהודי בעאנה הוא קדום ועתיק. מסורת בידי יהודי בבל כי עאנה היא נהרדעא הידועה מתקופת התלמוד. ידיעותינו על חיי היהודים בעיר מימי הגאונים ועד לכיבושה ע"י התורכים הן מועטות מאד. בקולופון שבסוף משנה תורה, ספר נשים, המונח בכתב"ד באוכספורד¹ נזכר אחד מחכמי עאנה שקנה את כתב היד בשנת ה"א ע"א (1311): "קנה אלעבד אלצ'עייף טאהר בר אל עזר נבתי"א לסאכן במדנה עאנה מן שני אנשים מן אבו עלי אבן מוסאן הכה"ן ומן האדון אלחרבאוי הכוה"ן ימ צו במבלג סתין דרהם פי אדר² שנת אתרכ"ב יזכה בו לקרות הוא וזרעו אנ"ס"³.

במאה הט"ז היתה בעאנה קהלה גדולה. אנשיה סחרו עם הארצות השכנות והגיעו למעמד כלכלי חשוב. תמונה ממצב היהודים בעיר זו אנו מקבלים מהשאלות והתשובות שהריצו אנשי עאנה לצפת.

שני בתי כנסיות היו בעיר במזרחה ובמערבה של העיר, שנקראו על שם המקום בו נמצאו⁴ קהל מזרחיים וקהל מערביים. בראש הקהלה עמדו „גבריים“ אשר על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו כל בני השתי קהלות המזרחיים והמערביים בכל התקנות ובכל הדברים הצריכים לעיר⁵ (סי' ג'). הגבריים תקנו תקנות, גבו מסים מיחידי הקהלה והיו אחראיים כלפי השלטונות על המס. מספר היהודים בעיר היה כנראה לא מעט. בתשובות המתפרסמות להלן נזכרו קרוב לארבעים שמות של סוחרים וחשובי הקהלה. כל השמות הם ערביים, על פי זה רשאים אנו לשער כי מגורשי ספרד לא באו לעאנה.

(1) סי' 98. Poc. קטלוג נויבאור עמ' 118, סי' 614. השתמשתי בתצלום שבמכון לחקר

קהלות ישראל במזרח התיכון.

(2) קנה העבד הול טאהר בר אלעזר, נפשו בטוב תלין וזרעו ירש ארץ, הגר בעיר עאנה משני אנשים, מאבו עלי אבן מוסאן הכה"ן ומהאדון אלחרבאוי הכוה"ן ימ צו (=ישמרדו מגנינו צוריגו וגואלינו ?) במחיר ששים דרהם באדר.

(3) =אמן נצח סלה.

(4) שני רחובות ארוכים היו בעאנה. האחד השתרע לאורך מזרחה של העיר והשני — למערבה. מבנה העיר היה כנראה בצורה זו בתקופה קדומה ביותר ולא נשתנה עד לימינו. המרחק מבית הכנסת האחד למשנהו היה גדול למדי. להלן נזכר כי שר"ר ירושלים שעשה אצל אנשי ביהכ"ג המזרחי הוצרך לשנות את מקומו בשעה שעבר לביהכ"ג המערבי. נעולה מעיראק יליד עאנה שבא בימים אלה לישראל הוסיף את הפרטים האלה: הרחוב המזרחי נקרא שר"י עה והמערבי — עוג'ה. הראשון נקרא גם בשם עאנה אל שארקיה, כלומר המזרחית, והשני — אלג'ארביה. ר"ל: המערבית. עיקר הישוב היהודי התרכז בשדרה.

„חכם הקהלה“ היה גם הרב של שני בתי הכנסת (סי' ב'). הוא לא היה דן יחיד, כפי שהיה נהוג בכמה מקומות בסוריה ובבבל, אלא ישבו עמו עוד שני דיינים⁵. הרב היה מקבל משכורת מן הקהלה מאה גרושים לשנה, סכום גדול בימים ההם⁶. תפקידו היה לטפל בצרכי העיר, לשפוט את אנשי קהלתו, לדרוש ברבים ו„לענות על שאלות“⁷. לקהלה היו שוחטים „קבועים“ ובלתי קבועים, מלמד תינוקות וחזן לכל קהל וקהל בפני עצמו.

בכ"ט אייר שע"ב קבלו עליהם יהודי עאנה את ר' דוד בן תאבת „לראש לרב ולדיין ולמרבץ תורה“ (סי' ב'). הוא היה יליד עאנה (לפני ש"ל). בצעירותו התגורר בבגדאד ובהיותו כבן עשרים שנה היה „חכם קהלות ומרבץ תורה“. נסע אח"כ לצפת ושמע תורה מפי ר' יום טוב צהלוץ (מהריט"ץ). ר"ד תאבת קורא לו „מורי ור' אלופי ומיודעי“⁸. חכמי צפת „סמכו“ אותו לרב ומנו אותו ל„מרבץ תורה“ על כל הקהלות אשר ממזרח לחלב עד כורדיסתאן ופרס בכלל. מקום מושבו הקבוע היה בגדאד. כעשרים שנה ישב בבגדאד עד שפרצו בינו ובין הקהלה בבגדאד. סכסוכים⁹ ואו עבר לעאנה עיר מולדתו. גם בעאנה לא היה מרוצה לכל הקהל. המערביים לא הסכימו לקבל מרוחו. בענייני משפט ודין היו פונים ל„חכמי צובה“ וטענו שלא נחוץ להם רב אלא חזן ומלמד תינוקות בלבד. תאבת היה תקיף בדעתו ולא חשש להשחמש בביטויים קשים נגד מתנגדיו „וקרא לק"ק מערביים שבענא בני ממזרים ובני נדות“¹⁰. והמערבים העלילו עליו כי המית את שד"ר ירושלים ר' יעקב אשכנזי. היחסים ביניהם הורעו והגיעו לידי הלשנה (סי' ד, ה') תאבת נסע לבגדאד. למען ישלח להם כנראה התראה מחכמי העיר כדי שיכנעו לו (סי' ו'). הוא אסר לאכול משחיטתם של המערביים „וכל בני קהלו לא היו אוכלים משחיטת קהל מערביים“ (סי' ט"ו). בקהלה פרצו סכסוכים חריפים ופירוד צמח בין המזרחיים והמערביים. נגד האיסור שהכריז תאבת על שחיטתם הכריזו המערביים שאין לאכול אפילו מפתם של המזרחיים „עד שבאנו [לידי] קטטות ומחלוקות ומריבות דבר שלא ישוער“.

הצדדים הגישו טענותיהם לפני האמיר פיאץ, אעפ"י שלפי המוסכם ביניהם

5) בסי' י' נזכר „בית דין של עירנו“ וכן בסי' י"א: „בבית דינו של החכם השלם כמה"ר דוד תאבת“.

6) על תנאי המחיה בעאנה, ראה להלן.

7) סי' ד' „תסלק עצמך מדין ומדברי תורה ומלקרות אפי' תשובת שאלה“.

8) סי' י' ושם בסוף הסי' קורא תאבת לעצמו „תלמידו“ של מהריט"ץ.

9) ר' דוד הנוכר בסתם בשו"ת ר' יוסף מטראני (חלק א', קושטא ת"א, סי' ע"ו, דף צ"א ע"א). „לארץ שנער היא בגדאד“, הוא בודאי ר"ד תאבת. גם ממקור זה אנו למדים על הלול בכבודו. חכמי בגדאד פנו לחכמי צפת בשאלה בדין סירכה וכתבו כי „זה החכם כה"ר דוד אחר שבא. לפעמים מטריף לפעמים מכשיר ואינו נוהן טענן] בדבר והקהל מתרעמים. האחד בא לגור וכו'. וכתבנו לחלב ולא שלחו לנו טעמא ומסתבר“.

10) שו"ת מהריט"ץ וינציאה תנ"ד, סי' ס"ז, ס"ד ע"א.

אסור היה להתדיין בפני הערכאות. תאבת פנה לחכמי צפת והמערביים כתבו לר' אברהם לניאדו רבה של ארם צובה. חכמי צפת עמדו לימינו של תאבת אלא שפסקו כי עליו להתפטר מתפקידו כרב של קהל מערביים והזהירו את ר' אברהם לניאדו לבל יתערב בענייני הקהלה בעאנה. גם ר' חיים ויטאל שהיה אז בדמשק הסכים עם חכמי צפת (סי' ד'). עד כאן מגיעות ידיעותינו על המחלוקת הגדולה הזאת. על החיים הפנימיים של יהודי עאנה נדע מעט. עלינו לזכור כי התשובות משקפות בעיקר את הצד השלילי. אין איפוא ללמוד לא רק מן הפרט על הכלל אלא גם מן הפרט על הפרט. היחס לבית־דין לא היה כנראה יחס של כבוד. נזכרים מקרים אחדים שאנשי עאנה לא „צייתו לדינא“ (סי' ז', י"ז). איש אחד „פשט את הרגל ובעט בדין ובדיינים ואחר כמה התראות נדוהו“. רבו הפונים לערכאות של גויים (סי' ד', ה', ז'). היו גם מקרים של הלשנה (סי' י"ד). כמה מן התשובות דנות על עסקי ממוץ¹ א). נשואי אשה על אשה היו רגילים בעאנה (סי' ח', י"ט). את הבנים היו מגדלים לתורה ולמלאכה. תשובה אחת מלמדתנו על מצב החנוך. מסופר בה על אח אשר „זן ופרנס וכלכל את אחיו וגדל אותו בגעועים ונתן שכר למלמדים אשר למדו אותו תורה ותרגום ושרח והלכות שחיטה ולמדו אותו מלאכה“ (סי' י"ג).

יהודי עאנה עסקו כאמור במסחר ובמלאכה ומצבם הכלכלי היה טוב. רמת החיים היתה נמוכה. לנפש אחת היה מספיק „שמונה עשר פרחים בגאדיש“ לשנה¹¹. בעיר נמצאו עשירים גדולים. שיך עבדאל סיד למשל היה ידוע גם לחכמי צפת בעושרו „כי הוא גביר ומפורסם בעושר ומעלה מעולם“ (סי' י"ט).

היהודים היו מסתחררים בעיקר בצמר גפן, בביצי תולעת המשי, בשמן זית וקיטניות (סי' ז', ט'). נמצאו גם יהודים שעסקו בפרדסנות ובמטעי דקלים^{11א}. עאנה היא על אם הדרך בין חלב לבגדאד ותמיד היו מזדמנות לשם שיירות של רוכלים. הרוכלים היו לווים כספים ברבית מאנשי עאנה והללו השתתפו אתם בעסקי מסחר. הם היו מסתחררים גם עם הסביבה: בכפר אל־זור הסמוך לעאנה, בכפרים הסמוכים לדמשק, בחמת ובארם צובה. ר' דוד תאבת כותב בשאלה לחכמי צפת כי לוח כסף מיהודים ומושלמים ושלח את אחיו „בסחורה ללכת עם בני גילי אנשי עאנה בערים הקרובים[ן] לעירנו ערי קריא אימי"ד והוא הלך ומכר והצליח והרויח“. הדרכים לא

10א) בשו"ת המבי"ט נמצאות שתי תשובות שנשלחו לעאנה, כנראה סביב שנת ש"מ, אף הן בענייני תביעת ממון. „שיך קהל ענא וסיעתו“ תבעו מיתומים „פרדס“ כסענה שהוא הקרש לחלמוד תורה ולבית הכנסת. הם מכרו את הפרדס ולא נתנו למוסדות הגיל את מחירו. ח"ג סי' רי"ז, קצ"ב ע"א. הריני מודה לפרופ' ש' אסף שהעמידני על מקור זה.

11) סי' ח' ועיין סי' י"ט: „אפי' בעל הבית איש ואשתו לא יצרכו לסכום כזה [שלושים גרוש לשנה] ומה גם במקומות ההם כגדאד ועאנה אשר שם הכל בזול“.

11א) בשתי התשובות שבשו"ת המבי"ט מוזכר על פרדסים. בסי' רי"ח (קצ"ב ע"ג) מוזכר על אדם שהיתה לו „מרבעה“= פרדס, וכן „הוקלים שיש לי במבנות עומישי“, כנראה מחוז כפרי סמוך לעאנה.

היו בטוחות. שודדים היו מתנפלים על הרוכלים ואנשי השיירות, שדרו את כספם ורצחום נפש. הדרך לאל-זור הסמוכה היתה גם היא בחזקת סכנה אולם בכ"ז לא נמנעו יהודי עאנה ללכת לשם לרגלי עסקיהם. שלשה מיהודי עאנה מתו באל-זור ואחד אבד שם.

הקשרים עם ערי המסחר הגדולות בסוריה: חלב, חמת, דמשק וצידון הביאו כנראה שיהודים ממקומות אלו יתיישבו בעאנה. כך אנו רואים יהודי בשם אברהם שא"מ היה מראשי המערביים בעאנה (ס' ב').

בין היהודים והמוסלמים היה קיים כאמור, מגע מסחרי. המוסלמים לוו כספים מיהודים והשתתפו עמם וכן להיפך (ס' ט', י', י"א). אולם מצד שני היו מושלים שהכבידו עולם על היהודים. בתשובות נזכר מושל עריץ בשם יונס שהצר מאד ליהודי עאנה. ראשי הקהלה הוכרחו ללכת לבגדאד ולקבול בפני הפחה על התנהגותו של המושל. הפחה קבל את טענותיהם והעניש את המושל. אולם המושל שמר טינה בלבו על היהודים והציק להם בשל כך.

הקשרים בין עאנה ובגדאד היו אמיצים. הקהלה היהודית בבגדאד היתה אוקהלה חשובה. היו בה סוחרים גדולים שיחד עם עסקיהם הקדישו מומנם ללימוד התורה. אחד מגדולי החכמים בצפת. ר' אברהם ב"ר יצחק צה"ל, ביקר בשנת שני' בבגדאד. בהקדמה לספרו "ישע אלהים"¹² שכתבו בעיר זו הוא מספר על קבלת הפנים היפה שערך לו בבואו אחד מראשי הקהלה ר' יצחק טיבת. מתוכה אנו למדים כי היו יהודי בגדאד נדיבים גדולים, מכניסי-אורחים ואוהבי תורה. ואלה דבריו: "הקרה לפני, בארץ שביי ופוזרי, איש חמודות, מאנשי המעלה והמדות, הגביר כמה'ר יצחק טיבת נר"ו, אענדנו עטרות, והיה למאורות. וינהגני בכבוד לביתו בית נועמת, ויעש עמדי חסד ואמת, מה טובו אוהליו ומשכנותיו, ומאורות חסדיו, אשר לכל העולם הם מאירים ומזהירים, עם החיים ועם המתים, ותמיד יומם ולילה שולחנו ערוך לגר ולתושב, וביתו פתוחה לרוחה לכל עובר ושב, ואת כלם ממעיני נדיבותו ישיבי, וכל אשר יחסה בצלו ישכח יגון ואנחה... אנכי בדרך נחגי ה' בבית האדון בית ועד לחכמים, אשר היא מלאה מכל מיני ספרים שונים ומשונים, חדשים גם ישנים, מכל מיני מגדים, כפרים עם נרדים, לא יחסר כל בה וזאת נחלת עבדי ה' וצדקתם... נתן מלחמו לבעלי אסופות, ולתופשי החכמות מידי עלותה בבית ה' אלהים, מושיב יחידים במעלה רמה יושבינה עם משכילים וחכמים בעת האסף, כי בצל החכמה בצל הכסף".

בגדאד היתה חשובה בעיני חכמי צפת וקשרים קבועים היו בין שתי הערים. בתקופה זאת שלח אחד מגדולי החכמים בצפת ר' משה דיקוראל את בנו יוסף "לשאת אשה מבגדאד ונפטר שם"¹³.

12) נדפס בוויניציאה, שנת שני'ה, בקולופון (דף ל"ט ע"א) כתוב: "והיתה השלמתה כבגדד ביום ששי י"ז וז' למספר בני ישראל משנת וטשה נגש אל הערמל אשר שם האלקים לציריה". הנמין הוא לפי כי הספר נדפס בשנת שני'ה.

13) ר' ישראל נג'ארה, מימי ישראל, וינציאה ש"ס, דף קס"ה ע"א: "כתב אשר

זיקתה של עאנה לבגדאד היתה גדולה. ר' דוד תאבת, שתחלה היה מושבו בבגדאד, פרש את שלטונו גם על עאנה והחכם שבעאנה היה מסתייע בחכמי בגדאד⁽¹⁾.

גדולה היתה השפעתם של חכמי צפת על קהלת עאנה. קהלות כבל, כור-דיסטאן ופרס פנו לצפת בענייני הלכה וסדרי הקהלות. חכמי צפת מנו את דוד תאבת לרב על כל הקהלות הנזכרות. בשנת שע"ז נסעו לצפת שנים מבני עאנה מרדכי נאצר ואהרן מלטי⁽²⁾. ר' דוד תאבת היה בצפת בצעיר-רותו ועלה לשם פעם נוספת בימי היותו רב בעאנה (סי' א'). הקשרים בין שתי הקהלות היו כל כך אמיצים עד שחכמי צפת ידעו היטב על מצב הקהלה ואנשיה. יהודי עאנה החזיקו בקהלות א"י ע"י תמיכה בשדרים או תשלום קנסות. בשטר אחד אנו מוצאים התחייבות לשלם, במקרה של הפרת התנאים, לעניי ארץ ישראל שנים וחמשים גרוש⁽³⁾ (סי' י"ב). בשנת שע"ו נמצא בעאנה שליח ירושלים ר' יעקב בן יצחק אשכנזי⁽⁴⁾. הוא נפטר בקהלה זו. במשך שלשה חודשים שעשה שם אסף כארבע מאות גרוש!

חוץ מתשובות אלו, מן השנים שע"ב—שע"ח, אין בידינו ידיעות על קהלת עאנה משך תקופה של מאה וחמשים שנה בערך. בשנת ת"ה (1644) נזכר יהודי בשם משה עייני ברשיד היא רויזיטה במצרים⁽⁵⁾. יתכן שמוצאו מעאנה כי בני עאנה שיצאו מעירם נקראו בשם זה. פרטים אחדים על הקהלה נמצאים בתשובות שנכתבו בין השנים תקל—תקל"ח. הן דנות בעיקר בענייני מסחר: יהודי מבגדאד היה מסתחר עם עאנה וסביבותיה, ישב שנים מספר בעאנה והיה "יודע מוצא ומבוא העיר ושרי וגדולי המדינה וגויי הארץ"⁽⁶⁾. אחיו של הסוחר הג"ל נתמנה ל"צראף" של השופט החדש שנשלח ע"י ואלי בגדאד לעאנה. שני האחים עשו עושר רב ועסקו גם בהלוואות כספים. היהודים היו נתונים לשבטם של הפקידים שניצלו את כספם וסכנה היתה נשקפת להם אם לא מלאו תאוות הבצע של הקאצי⁽⁷⁾. המצב הכלכלי

שלחתי להחכם השלם הדיין המצויין כה"ר משה דיקוריא לנר"ו כבא שמועת הבן יקיר לוי יוסף. הוא נפטר לפני הנישואין.

14) דוד תאבת נסע לבגדאד ולפי בקשתי שלחו חכמי העיר לאנשי עאנה "פתקא דלסותא... לבלתי יעכבו עוד מעות ירושלים". סי' ו'.

15) סי' ו'. בשו"ת מהריט"ץ הנדפסות (שם) נזכר: "הגידו מגידי אמת" וכנראה היו אלה אנשים מעאנה שבאו לצפת.

16) חכם בשם זה יעקב אשכנזי היה בירושלים בשנת ש"ע ונזכר בשו"ת מהריט"ץ (סי' רע"ו, דף ר"א ע"ג).

16א) ר' מרדכי הלוי, שו"ת דרכי נועם, וינציאה תנ"י, יורה דעה סי' ב', ג' ע"א.

17) שו"ת צדקה ומשפט לר' צדקה חזיצין י"ל ע"י הרב יצחק נסים רחמים, ירושלים תרס"ו, י"ד סי' ז', ל"ד ע"א.

18) שם, שם.

היה כנראה ירוד. יהודים הגרו מעאנה למקומות אחרים¹⁹. עיקר פרנסתם של יהודי העיר היתה כנראה בתקופה זו ממטעי הדקלים²⁰. במכתב אחד שנכתב סמוך לשנת תקל"ג (נספח א') מוסר הכותב כי יש לו פרדס בעאנה, אשר בו הרבה עצים ותמרים והיה מכניס רווחים. ה"גנשיאים" היו בימיו שיך אליה ושיך משה. הכותב עבר לגור ב"דיר", כפר סמוך לעאנה. הוא מזכיר גם עוד אחרים שעברו לכפר זה. בין תושבי עאנה, נזכרים במקור זה אנשים שמוצאם מאורפה. גם מפרס באו לקהלה זו. שנים אחדות לפני שנת תקל"ג נזכר משה אל עאג'מי²¹ שהיה גר שם. בודאי נקרא על שם ארץ מוצאו. יהודי עאנה עמדו כנראה בקשרים עם פרס ואולי גם סחרו בארצם.

סמוך לאותו הזמן התיישב בעאנה משה חוצין. — בנו של ר' צדקה חוצין בעל שו"ת "צדקה ומשפט" שהיה רבה של בגדאד. — עם שני בניו שמואל וצדקה. חוצין טפל במכירת בתים, כנראה של בני עאנה שהגרו לבגדאד²².

החיים התרבותיים והחברתיים גם הם לא היו מפותחים "שבעיר הזאת אין שופט ואין שוטר ולא עם בינות הוא ואיש המקולקל והמעוקם בעיניו יעשה ללכת אחרי אלהים אחרים בערכאות של גויים" — כותב ר' רפאל אברהם לב אריה, שהיה בשליחות ירושלים בעאנה בשנת תקל"ח²³.

במאות ה"ח—ה"ט היתה קהלת עאנה כירידה מתמדת, הן בשטח הכלכלי והן בשטח הרוחני. מבני עאנה שהגרו לבגדאד, קם המקובל ר' נסים עיני (הכינוי על שם המוצא), שעלה לירושלים והיה מגדולי המקובלים בק"ק חסידים "בית אלי". בשנת תרע"ד עבר דרך עאנה²⁴ אבי מו"ר הרב יצחק נסים יצ"ו וממנו קבלתי פריטים אחדים על מצב הקהלה בימינו. הקהלה מנתה כחמשים משפחות, שהן מאתים נפשות בערך. היהודים היו בעיקר צורפים ומלבינים כלים, חנונים ומוכרי סמים. אחדים עסקו בפרקמטיא והתפרנסו גם מרוכלות וממטעי הדקלים. בית כנסת גדול היה בעיר הבנוי כמחכונת בתי הכנסת בבגדאד. השופט של עאנה היה באותם הימים יהודי בגדאדי שלמד בקושטא ושמו אברהם בצרי. אבי התעניין למצוא ספרים עתיקים וכתבי-יד. בעליה אחת מצא מספר גדול של ספרים וכתבי-יד

19) "והאחר איננו כי שנים שחלף הלך לו לארץ אחרת כי לא אידוד (צ"ל : איתוד) בעיר האותא". "היכל מלך" לר' רפאל אברהם לב אריה, שאלוניקי תקע"ד, דף ס"ב ע"ד. התשובה משנת תקל"ח.

20) ר' אברהם לב אריה כותב: "גשאלתי בהיותי בק"ק עאנה יע"א שדה העומד ליטע בו דקלים ושאר אילנות של שותחין... ונשאר השדה הלזה בור בלי נטיעה כיכ זמן וקם השותף אשר בעיר ונטע בו כמה דקלים" (שם).

21) "צדקה ומשפט" אה"ע סי' י"ג, ע"ו ע"ד.

22) עיין נספח ב'.

23) שם, שם. על ש"ד"ר זה ופעולותיו ראה: א. יערי, אגרות שליחי ירושלים, רבעון ירושלים, שנה ב', עמ' ס"א—ס"ח.

24) עאנה היתה מקום חניה לנוסעים מחלב לבגדאד ולהספך.

מכוסים אבק עבה. הבעלים הסכימו לתתם לו במתנה, הוא הניחם בתיבות כדי לקחתם עמו. בעל העגלה נחפז היה לדרכו ללכת לבגדאד וכך נשארו הספרים במקום. בינתיים פרצה מלחמת העולם הראשונה. כתום המלחמה ניסה להציל את הארגזים ולא הצליח.

[עם כבוש בגדאד וסביבותיה ע"י הבריטים יצאו משפחות אחדות מעאנה לבגדאד ולכפרים הסמוכים לה, רמאדי ופאלוג'ה. מחמשים המשפחות היהודיות לא נותרו אלא מתצית. עם הקמת מדינת ישראל הולכת ומתחסלת גם גולה עתיקת יומין זאת ואנשיה עולים אף הם לישראל].

מבוא

התשובות המתפרסמות להלן מצאתי בהיותי באוכספורד בשנת תש"ט בקובץ השאלות והתשובות של ר' יום טוב צהלון שבספריית הבודליאנה. תצלום ממנו הבאתי למכון לחקר קהלות ישראל במזרח התיכון של האוניברסיטה העברית. כתיבתי סימנו Mich. Add. 66 ונרשם בקטלוג נויבאור סי' 824, עמ' 166. מקורו מאוסף ר' חיים מיכל (לא נזכר לא ברשימת כתיב-היד שלו "אוצרות חיים" ולא בספרו "אור חיים"). והוא, לדעתי, כתיבתי שנמצא באוצר ספריו של "יאקב לעוורדין" בראטרדם שהוצע למכירה אחר פטירתו ומשם עבר למיכל. כתיבתי רשום ברשימת ספריו שהוצעו למכירה, וכך הוא מתואר שם: "שו"ת למו' שם [?]. טוב צהלון קצתם נדפסו כבר וקצתם עדיין לא נדפסו" ("רשימה... מעובד... יאקב לעוורדין וצ"ל... בראטרדם, אמשטרדם תקנ"ז. טופס זה, כנראה יחיד בעולם, מצאתי בגנוזי המוזיאון הבריטי בלונדון).

זהו "ספר הרביעי" של תשובותיו של מהריט"ץ (ראה להלן שו"ת סי' ב). המחבר חשב להדפיס את ספריו בחייו ובתשובה לר' ישעיה הכהן, שהיה בויניציאה או בסינים (טראבלוס אל-שאם), הוא כותב: "וכתבתי פסק ארוך הלא הוא כמוס עמדי חתום בספר השני של התשובות בחמלת ה' עלי, ה' יזכני להעלותם על ספר חוקה ויחוקו בס"ד¹) ואם מצאתי חן בעיניו יזהירני בעת נסיעת הספינה בטוחה אשלח אומר ספרי התשובות לידי אהובי הגבירים אשר בויניציאה בע"ה, וצדקה תחשב לו"²). מסיבות בלתי ידועות לא יצאה מחשבתו אל הפועל. זמן רב אחר פטירתו התעורר נכדו ר' יום טוב צהלון (השלישי) להוציא לאור את השו"ת של זקנו³) ונדפסו באותו מקום שהמחבר חשב להדפיסו, בויניציאה, בשנת תנ"ד.

כתיב-היד שלפנינו היה למראה עיניהם של המוציאים לאור ועל כמה מהתשובות צויין "הועתק להדפיס". אולם היתה לפניהם, כנראה, עוד העתקה אחרת: התשובה הנדפסת בס"ד סי' ז, דף ס"ד ע"ב, נרשם עליה בכתיבתי "הועתק להדפיס". אולם הכותרת שבה נאמר כי השאלה היא מעאנה ופרטי "המעשה" אינם בכתיב-היד. בכתיבתי יש טעויות כתיב אחדות כגון: כפלאים במקום כפלים ושגיאות

(1) = בסיעתא דשמיא.

(2) כתיבתי, סי' פ"ב.

(3) ראה בדברי החתימה לספר שכתב המשגיח על ההדפסה ר' משה בכ"ר דניאל מאגזרו.

הקובץ נדפסו מכיל מאתים ששים ושש תשובות ושיטה על הפרקים החמישי והששי של מסכת בבא מציעא, רי"ב דפ"ט.

אחרות שהעירונו עליהן במקומן. כמה שורות לא באו כסדר ונכפלו במקומן ושלא במקומן. על כן לא ברור אם נכתב על ידי המחבר. בקובצי תשובות אחרים המונחים אף הם באוכספורד מצאתי תשובות מהריט"ץ כתובות ממש באותו הכתב, חתומות על ידו. במקומות אחרים הוסיף המחבר ראיות לדבריו ותקן את השגיאות (עיי' למשל הערה 43 לטקסט); כל התשובות נמצאות ברציפות ואינן מתחילות בראשי הדפים. כלומר אין אלו התשובות המקוריות, שנשלחו על ידי המחבר לשואליו.

התשובות לעאנה נמצאות במקומות שונים בקובץ, רובן הן קצרות. החומר ההיסטורי מרובה בהן והחומר ההלכי הוא מועט. לפיכך, סבורני, לא הוכנסו תשובות אלו לקובץ הנדפס.

ר' יום טוב בן ר' עקיבא צהלוֹן נולד בצפת בשנת שי"ט—ש"כ⁴). הוא היה גדול בתורה ובהיותו כבן עשרים שנה כתב כבר פסקים חשובים שגדולי החכמים בצפת סמכו ידיהם עליהם⁵). הוא „הוסמך“, כנראה, ע"י הרב „המוסמך“ ר' משה אלשיך. על קורותיו ומאורעותיו הרבים כתב הוא עצמו בהקדמה לספר תשובותיו⁶). שנת פטירתו לא ידועה — הוא נפטר אחר שנת שצ"ח⁷).

הנספחים:

א. מכתב מאת יעקב בן מעלם משה בן מעלם סאלם תושב עאנה, שעבר לגור בכפר „דיר“ הסמוך לעאנה. את זמנו אפשר לקבוע בקירוב. המכתב נשלח לר' צאלה מצליח שכהן כרבה של בגדאד החל משנת תקל"ג. במכתב נזכר מאורע של דבר שכבר עבר. יתכן, שהכוונה לדבר של שנת תקל"ג שבו נספה גם רבה של בגדאד, ר' צדקה חוצין. המכתב נכתב איפוא זמן מה אחר שנת תקל"ג.

ב. מכתב ממשו בן ר' צדקה חוצין, נכתב אף הוא סמוך לזמן הנ"ל. שני המכתבים מתפרסמים מאוסף המכתבים שנשלחו אל ר' צאלה מצליח, הנמצא בספריית ששון, סימנם — S—T 229. („אהל דוד“ עמ' 400). צילום מכת"י זה נמצא במכון לחקר קהלות ישראל במזרח התיכון (סי' 254). הריני מוסר בזה תודתי להרב סלימאן ששון, בנו של בעל האוסף שפתח לפני את אוצרותיו והרשני לבדוק את כתבי היד ולהשתמש בהם כרצוני.

המכתבים כתובים בשפה הערבית העממית שיהודי עאנה ובגדאד מדברים בה. המכתב של חוצין יש בו מן הדיאלקט הערבי של יהודי חלב, והם מעניינים גם מבחינה זאת, לא נשתמרו בידינו מכתבים ממין זה ומתקופה זו מבבל, אלא אלה הנמצאים באוסף המכתבים של ר' צאלה מצליח ועל כן ראינו לפרסמם בלשונם.

4) שאלה מ' (דף מ"א ע"א) נכתבה בשנת שמ"ד והמחבר כותב (מ"ב ע"ד) „הייתי כבן חמש ועשרים שנה“.

5) עיין שו"ת מהריט"ץ סי' ל"א, כ"ס ע"ג; סי' ל"ג, ל"ב ע"ב.

6) וראה: רואניס, קורות היהודים בתורכיה, ח"ג, מהדורה ב', עמ' 285—286.

7) בשנה זו חתם עם חכמי צפת על תעודה אחת שנתפרסמה בשו"ת „מטה יוסף“ חלק ב'.

לר' יוסף בן משה הלוי אבן הנוזיר, קושטא תפ"א, יורה דעה סי' י"א, מ"ד ע"ב.

[סימן רכ"ג] שאלה. יורונו רבותינו: תלמיד חכם שזכה וזיכהו האל להיות חכם קהלות ומרביץ תורה ונתמנה מחיותו בן עשרים שנה לשמור משמרת ועבודה עבודת הקדש יקרא לה ובעלותו ההרה החר חמד אלהים לשבת^א) רבני ארץ ישראל וחכמי הרב כמה"ר יעקב בירב^ב) זל"ה וחביריו רבני הדור ההוא נמנו וגמרו וכתבו לו איך הרשות נתונה לישר וליישר לדון ולהורות בכל אותן הגלילות כלל הקהלות מורח אשר מחלב ולהלן כגון קהלות עאנא ובג'דאד (הורמוז^ו) וכדומה להן וקהלות מדי ופרס וסביבותיהן וקהלות כורדיסטאן וזאגאם^ד) והנלוות והנספלות אליהן. אם ביני וביני במשך הזמן משך עצמו מקהל אחד מקהלותיו קהל הנמצא בעיר העומד בה היא עיר עאנא והוא קהל המערביים להיותם סרבנים טרחנים וכו' ומעצמו ומאליו קבל עליו לבלתי יטפל בשום ענין מענייניהם ובעל מנת שיביאו להם לבית כנשתם תלמיד חכם המגיע להוראה. ולמען זאת עלה מעירו ועמד לפני רבני צפת תוב"ב^ה) ולהודיע צערו לרבים וגילה דברים הדברים. עד שכתבו הרבנים על הקהל הנזכר מה שכתבו^ו). וגם גזרו עליהם להוציאם מידי חובתם ושעל כל פנים יביאו תלמיד חכם הואיל שזה הרב שלהם מעצמו משך ידו מהם. וגם גזרו על אותו תלמיד חכם העומד בצובה^ז) שישלק עצמו ויסיר שבטו הואיל

-
- (1) עשרים שנה לפני כתיבת התשובה. עיין בדברי התשובה של ר' יום טוב צהלון על שאלה זו.
- (2) אינו ר' יעקב בירב מחדש הסמיכה אלא נכדו, החתום אחר שנת שמי' עם חכמי צפת על פסק של ר' יום טוב צהלון (ש"ת מהרי"ץ סי' נ"ד, נ"ו ע"ד). הוא היה גדול בתורה ובימי מרן ר' יוסף קארו נחשב על חכמי העיר. תשובה ממנו נדפסה בתשובותיו של מרן „אבקת רוקח“, שאלוניקי תקנ"א. סי' קמ"ו, צ"ב ע"א. בתחמתו נזכר שם אביו ר' אברהם בירב. ר' יוסף קארו כותב בהסכמה על התשובה „וליחדי הרב הגדול מוריני זקנן כפסקן ובתורתך ופולקך“. הוא חתום על פסק של ר"י קארו (שם, סי' קכ"ד, פ"א ע"א) ונזכר גם בתשובות המבי"ט בשנת שכ"ד (ר' ויניצאה שפ"ט, ח"א סי' רמ"ו, קי"ו ע"א). מן התשובה המתפרסמת בזה אנו למדים שבשנת ש"נ בערך נחשב לראש חכמי צפת.
- (3) בסרס.
- (4) לא ידעתי לאיזו ארץ מתכוון.
- (5) = תכנה ותכוון במהרה בימינו.
- (6) להלן סי' ב'.
- (7) ר' אברהם ב"ר שמואל לאניאורו, ראה סי' ד'.

ואינם בגבולו לא יהיה להם לאבן מכשול שאיך יתכן זה שיהיה הוא במעון ומעשהו בכרמל⁶) וכיוצא בדברים כאלה אמרו הטיבו אשר דברו. ומכל מקום אותו התלמיד חכם אשר בעיר צובה ניצב ועומד ולא נכוה אפילו בחמי חמין ועבר על דברי רבותיו ועד היום הזה מצודתו פרושה בעיר להפריש מאיסורא יעיזו בפניהם ויאמרו בפה מלא הלא יש לנו חכם אף אם הוא בעיר אחרת בצובה ומה לך ולנו אף בדבר איסור והתר גיטין וקידושין והחכם שלנו אמר לנו עליך כי את אשר תאסור נתיר ואת אשר תתיר נאסור וכיוצא בדברים כאלה עושים עד שהשחיתו עלילה והתעייבו ואירעו בעיר כמה דברים מקולקלים בעונות.

הן לזאת רבותינו עמודי דתנו הורונו על הדבר הזה האם יתכן ואם יוכל שום [אישי] הנקרא בשם ישראל לומר כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה⁷) וכי. ואם התלמידי חכמים נמצאו ועמדו בעולם לקיימו או חלילה וחס וכי. כי הנה נתבלבלה וחרבה עיר ואם בישראל היא עיר עאנא. לכן רבותינו חכמי האמת והצדק ירונו ויאמרו לנו ושכרם כפול ומכופל מן השמים.

תשובה. זה לי עשרים שנה זכורני שחתמתי להחכם השואל עם הרב-נים ולה"ה, והרשינוהו לדון ולהורות בכל תפוצות ההמה ככל אשר כתב ומאו הלך וגדל להנהיג ללמוד וללמד בישראל חק ומשפט בעיר בגדאד ואין מכלים. אפס כי לימים עוד אירעו דין ודברים בינו לבינם ועל ידי עלילות דברים הוצרך לשוב לארצו וארץ מולדתו הוא עאנא אשר מצא מקום שם להוכיח במישור ישור על אנשים על התורה ועל העבודה וגם שם לא הונח לו כי עבר רוח קנאה ושנאה בין שתי הקהלות עד שהמרו את רוחו ויבטא בשפתיו שלא להטפל על עסקי ק"ק מערביים. וגם זה לא היה כי אם להשקיט ריב ולהשבית דין וקלון. ואנחנו יעצנוהו עצה הוגנת לו ואמרנו לו כלך מדרך זו וכן עשה ושמע לעצה. וזה ימים אשר נתרעם על החכם אשר בצובה אשר מחזיק בידם ממקומו מצודתו פרושה בעאנא בק"ק מערביים. ובאמת לא טובה השמועה כי אלמלא היה עסק ממון החרשנו. אמנם על עסקי גפשות דיני איסור והתר התלויים ברומו של עולם שאמרו לאשר מפרישם מהאיסור אין אנו שומעים לקולך כי יש לנו מוכיח במישור ואם מוכיחם הוא רחוק כמה פרסאות יעמדו בכשלונם עד עת בא דברו. ובאמת לא שמענו כזאת מימי קדם.

אשר על כן הדברים כהויתן אנו גוזרים על קהל קדוש מערביים שיבררו להם חכם הגון מושל מקשיב יודע דעת לדון ולהורות ולא יסמכו על תהו ואבני בהו. ואם החכם אשר בצובה כל עומת שבא להושיעם מרחוק ולהרחיקם מן העברה אם חשקה נפשו בהם ילך לו לשכון כבוד בארצם ומשם יקבצם ומשם יקחם וינהלם ויוכיחם במילי דשמיא ולא ימשול בהם ממקומו לא לעזר ולא להועיל ונמצא שם שמים מתחלל ח"ו וכמה מיני עבירות ואביוריהו נמשכין מזה. אין זה כי אם רמות רוחא ולא ה' חפץ בוה וכבר כתבנו לו דרך עצה שיתרחק מזה כאשר יעצנו להחכם השואל השואל שיתרחק מהמערביים ושמע לקולנו.

וכפי הנשמע חכם צובה יוצא בצבא להלחם בו ולהחזיק לו במחלוקת כדי להחזיק ידי מצותו ואפשר להמשך מזה כמה וכמה מיני תקלות וחלילה אין אנו חושבים אותן ששעושה ח"ו לאהבת ממון ושצף כסף כאשר בא בשאלה חלילה וחס הס כי לא להזכיר על בן תורה ובן גדולים¹⁰) שעשה כדברים האלה אלא שחושב לעשות מצוה, ועבירה היא בידו, אם הדברים אשר באו בשאלה הם כהוייתן אשר על כן זאת שנית להזכירו ולהזהירו שלא יטפל עוד עמהם והם יבקשו על נפשם לבקש להם מנוח אשר ייטב להם ואשר יצא לפניהם ואשר יוכיחם במילי דשמיא וה' אלהים אמת ינחנו בדרך אמת צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב.

ב

[קע"ח א', סימן ס'] שאלה. להיות אמת שאנשי כנסת המערבית אשר במדינת עאנא יע"א¹¹) נתעוררו קמו עמדו על מעמדם על עומדם כל טובי חשובי עירם ובכללם הלא המה כ"ר יעקב נאצר יצ"ו וכ"ר בצלאל יצ"ו וכ"ר יוסף תאבת יצ"ו וכ"ר מנחם ימין יצ"ו זאחיו כ"ר משה יצ"ו וכ"ר נאצל¹²) רחמים ואביו יצ"ו וכ"ר ג' נם חסן יצ"ו לשמו ולשם חבריו שותפו כ"ר עבד ארחמן חסן יצ"ו וכ"ר אברהם שאמי יצ"ו וכ"ר יחזקאל יצ"ו וחולתם מהאנשים האלה אשר נקבו בשמות באו בברית יחד ובהסכמת אחת בשם כלל בני קהלם קהל המערבי הנו' להשתדל ולעשות כמעשה אחיהם אנשי כנסת המזרחית יצ"ו להעמיד ולהושיב את מורנו החכם כמה"ר דוד¹³) נר"ו עליהם ובראשם לראש, לרב ולדיין ולמרבין תורה, סוף סוף פתוהו גם יכלו לו פסקו לו גם הם בשכרו שכר בטלתו לפרנסתו בכבוד ולאנשי ביתו בריוח ולא בצמצום. והרב הנו' נתפייס ונתרצה וקבל התנאים הנ"ל והם קנו מידו מיד ליד קנין שלם מעכשיו ובשבועה. גם קבלתם הנו' אשר קבלוהו עליהם כמו כן היתה ונהיתה בכת שבועה חמורה ולקיים הם ומקהלותיהם כל מה שהסכימו האנשים הברורים לעשות עליהם והעובדא הזאת הנו' היתה ביום ה' בשבת כ"ט לחודש אייר שנת השב"ע¹⁴) ליצירה. ועל זה נפטרו ויצאו כולם שמחים וטובי לב, ולמחרתו יום הששי ראש חודש סיון ערב שבת נשאו את ראש החדשים הנו' הוסיפו על השמועה הגדילו לעשות לבא בדרך כבוד לכבד את התורה לזמן את הרב הנו' שישכים למחרת החדש לבית תפלתם להשמעם מילין ערבין דברי תורה ברבים וכן עשה החכם הנו' שהש" כ[נ]ם והלך לו הוא ואחוזת מרעהו ודרש להם ברבים ביום שבת קדש סדר וישים לך שלום¹⁵]. והם גם כן קבלו אותו ואת הבאים בחברתו בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב

10) אביו ר' שמואל לאניאדו הוא בעל הכלים, החיבורים המפורסמים על התנ"ך: כלי המדה, כלי יקר וכלי סוד, היה רבה של ארם צובה בזמן ר"י קארן.

11) = יבנה עירו אלקים, או יכוננה עליון אמן.

12) צ"ל: נאצר, ר' להלן סי' ד.

13) דוד תאב"ל, הוא החכם עלום השם הנוכר בסי' א.

14) = ש"ע"ב, 15) סרשת נשא.

לכב ובכבוד גדול ומה שהוא אמת ולאהבת האמת הדין והשלום כתבנו ותתמנו אנו ח"מ זאת לזכרון ולראיה לעת מצוא בא' בשבת כ"ד לסיון משנת השב"ע פה עאנא סדר זאת חקת התורה¹⁶ והכל שריר וקים.

הצעיר תאבת בן שלמה ולה"ה
 סוליימאן עובד כהן
 ישועה ן' עבד אל מולי
 נסים בן יצחק לוי ג"ע
 מנחם עוזיז
 עבדאלה והאב בן יחזקאל ג"ע
 הצעיר סאלם בן נסים צרייקא ג"ע
 עבדאלה ששון
 הצעיר יעקב ן' דוד ולה"ה
 מנחם בן משה כהן ג"ע
 שמואל בן עמרם ג"ע
 אברהם בן שלום ג"ע
 נג'ם בן חסן ג"ע

השאלה היא זאת: שק"ק קהל מערביים הנ"ל קבלו עליהם את החכם כנז' לעיל ואחר ימים רצו לפרוק עול באומרם איך לא היו צריכים אלא למלמדי תינוקות ולחזן. והחכם תשובתו שגם צריכים לרב ולמורה צדק גם הם לענין איסור התר ולענין גיטין וקידושים ואף לדיני ממונות ולשאר ההנהגות והואיל ונשבטעו לו ונשבטע להם על הדברים האלה והם והוא לא יוכלו לעבור על השבועה הואיל ואין בעיר בעל תורה להדריכם לדברים הנז' וזולתו ועל כרחם חייבין הם לכל מה שקבלו עליהם. ועל סמך זה הלך אחר כך החכם הנז' לעיל לבגדאד ומכר דירתו וכלי ביתו אשר היו לו לשם והסיע כל אנשי ביתו ובא וקבל עליו דירתו בתוכם [קעט א] בתוך עיר עאנא עובד מאהבה שומר משמרת התורה לדון ולהורות לכל הבא לפניו משני הקהלות. והיום הוה כששמע החכם איך כתבו ואמרו שרצונם מהחכם לסלק עצמו מעליהם בעל מנת שימצאו להם לבדם לבית כניסתם חכם הגון וראוי כמוהו להרביץ תורה ביניהם. ואז החכם הנז' שמח לקראת דבריהם וקבל על עצמו בחפצו ורצונו לסלק עצמו מהם ומהמונם ולא יהיה עליהם ולא יתבע מהם כי אם הפרס שקצבו לו והחשבון יחשב מר"ח סיון שנת השע"ב עד יום שיכנס ויבא אליהם החכם שאמרו ומעתה ישמחו בו וישמח בהם. וה' אלהים אמת למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ושלום רב לדייני ישראל.

תשובה. הדבר ברור שאם אמת היה הדבר הכתוב בשאלה שהפצירו הרבה בהחכם אשר הוא עומד על הק"ק המזרחית להיות (להיות) מושל מקשיב לרב ולדיין ולמריביץ תורה עד שסוף סוף פתוהו גם יכלו לו גם הם פסקו לו בשכר

בטלתו לפרנסתו ולאנשי ביתו בריוח ולא בצמצום וכל זה היה בכח שבועה גדולה לאלהים, בודאי שאינם יכולים לחזור בהם בלא עילה, אם עולה לא אשכח בהחכם הנז', כחכו או כחו עתה, בודאי שאין יכולים לסלקו ומחוייבין לתת לו פרנסתו כמו שהתנו. ועל אשר טענו שהרי אינם צריכים אלא למלמד תינוקות ולחון בודאי שאין יכולים לסלקו ומחוייבין לתת לו מה שהתנו עמו שדבריהם דברי דיחוי הם דוחים בקש ולא אמת יהגה חכם. תדע מדאמרו לרב ולדיין ולמרבין תורה בודאי שאין בכלל שמות הללו לא חזן ולא מלמד תינוקות אע"פ שמלמד תינוקות אפשר שיקרא מרבין תורה וקובעה בלבם. מכל מקום לשון המורגל אצלנו ובכל גלילות ישראל שאינו נקרא מרבין תורה אלא החכם הדורש להם ומנהיגם. על התורה ועל העבודה לא המלמד תינוקות ואפי' אם ירצה בעל הדין לחלוק ולומר שגם [קעט ב] יכנס בכלל מרבין תורה מלמד תינוקות וחזן אף אתה אומר לו יגיד עליו רעו¹⁷ צא ולמד מהעבודה אשר עובד בקהל מורחיים כמה וכמתכונתה יעבוד בקהל מערביים שכך היה התנאי וכן כתבו וז"ל: להשתדל ולעשות כמעשה אחיהם אנשי כנסת המזרחית להעמיד ולהושיב את מורנו כמה"ר דוד הנ"ל לראש ולקצין דיין מנהיג מרבין תורה. ואם כן מעתה בואו וגשאל לאנשי כנסת המזרחית את כל אשר הוא עושה להם החכם כן יעשה בכנסת מערבית בלי תוספת ובלי מגרעת. ואם כן מעתה ניכרין דברי אמת שלא לקחווהו כי אם לדיין ולמנהיג ומרבין תורה לדרוש רבים כמעשהו בקהל מזרחית כן מעשהו בקהל מערבית. תדע עוד מודשתקו בזמן ההוא שלא למד תלמידים ולא היה חזן הכנסת ועבר זמן מה ולא מיחו לאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם מדוע אתה יושב לבדך ובטל מללמד תלמידים ומלהתפלל עלינו ערב ובוקר וצהריים אלא ודאי מכאן ראייה שמעולם לא היתה כוונתם אלא לדיין ומנהיג לדרוש להם על פי ה' ככל אשר הוא עושה בקהל מורחיים וזה פשוט. ומעתה כיון שלא מצאו בו עילה ועולה לא נמצא בשפתיו אינן יכולין לסלקו. ואפילו בשליח צבור כתבו הפוסקים שאין לסלקו אם לא ימצאו בו איזה פסול ואיכא משום פגמו¹⁸ מכל שכן להחכם המרבין תורה שאין יכולין להעבירו בלא עילה הנכרת בעידיים משום דאיכא משום פוגם וזה ברור ומוסכם מהפוסקים. ואין להם לומר אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ¹⁹ הא לא אירייה דוה לא נאמר אלא בלימוד התלמיד עם הרב, ואפי' תרצה לחלוק ולומר דגם החכם המרבין תורה במדבגה זאת שהשומעים מפיו תורה בשעת הדרשה אפשר שיקראו לומדי תורה. הא לא אירייה משום דכבר ידעו בו והכירוהו וישב עמהם והלך להביא ביתו ולהוציא הוצאות ולא אמרו לו אין לנו חלק בדוד²⁰ ולא נקח מפקד תורה ולא תגע לריק להביא ביתך מ בגד א ד משמע שהיו חפצים בו ובתורתו ועתה מה יעשה להם כי יאמרו לך מעמנו אין זה כי אם רוע לב.

זאת ועוד דאיכא דררא דממונא אשר נתחייבו לתת לו די מחסורו מכולת ביתו בריוח ולא בצמצום. ועל זה נשבעו שניהם בודאי שאין יכולים לסלקו בלי טענה

(17) איוב לו, לב. (18) עיין שולחן ערוך, אורח חיים, סי' נג, סעיף כ"ה.

(19) עבודה זרה, יט, א. (20) מלכים א, יב, טז.

ובלא עילה. זאת ועוד דכיצד יתכן שיחיה קהל חשוב בלא חכם מנהיג מרביץ תורה להדריכם בדרך ישרה ולאפרושנהו מאיסורא. בא וראה אשתקד שלחו מתם מארץ רחוקה ארץ ש' יאו²¹) לשאול מאתנו שאלות חבילות חבילות על תיקון מלמדי תינוקות²²). ועוד שאלו אם יכולים לכוף קצת בני הקהל את קצתם להשכיר להם חכם מנהיג דורש את אלהים לדון ולהורות בין אדם לחבירו. ובחמלת ה' עלי כתבתי לתורתם שחייבים לעשות ככל אחיהם בני הגולה שמנהג ישראל בכל מקומות מושבותם להשכיר להם חכם מנהיג ומרביץ תורה. ועל זה הארכתי בראיות. אשר על כן יש לכוף קהל מערביים להשכיר להם חכם דיין מנהיג ומרביץ תורה ככל אחיהם בני הגולה ולא יהיו כצאן אשר אין להם רועה כי זה גורם להם ודון לב לבלתי שמע אל השופט ולא מקבלי מרות. ולגיוחן השואל לא העתקתי הראיות אשר הבאתי בתשובה שלימה לק"ק שיאו יצ"א הלא היא כתובה על ספר הרביעי שלי מה שאלות אשר טפחתי ורביתי בחמלת ה' עלי.

ועתה מטיבותה דהחכם השלם ומענותותו סלק עצמו מקהל מערביים כי כבוד לאיש כמוהו שבת מריב. אמנם אינו מוחל זכותו אם שכיר הוא בא בשכרו וחייבים לפרוע לו מיום שקבלוהו עליהם עד יום אשר סלקוהו. הגם שהיה שלא כדין הגם שבא [קפ ב] בשאלה תובע החכם שיפרעו לו שכרו מיום שקבלוהו עד שיביאו להם חכם דיין ומרביץ תורה כמותו. הן אמת שמן הראוי היה לגזור כן כדי שלא יהיו חוטאים אשר הקלו בכבודו נשכרים אלא שאין להפריז על המדה אלא יחשבו עמו מיום שקבלו עליהם עד יום (ש)סלוקו ויתנו לו שכרו משלם ודמי בושתו אשר ביישוהו מנוחה הדרכוהו הלא אלהים יחקור זאת וירא אנכי אותם מהעונש הגדול אם לא ישובו ויבקשו את ה' אלהיהם [!] ואת דוד מלכם. הגם שהוא קבל עליו מרצון נפשו שלא להטפל עוד בענייניהם הם גם הם יפשפשו במעשיהם ויכבדוהו וירצוהו ברצי כסף ואז ה' אלהיהם ירצם וינשאם. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. כה מעתיר הצעיר

יום טוב צהלון

דברי הרב מורה צדק נכונים וברורים בטעמיהן כולם נכוחים למבין. נאם הצעיר סוליימאן'ן' אוחנה²³)

דברי הרב המורה לצדקה צדקו יחדיו. נאם הקטון אברהם די בוטון²⁴)

(21) אי Chios כים האיגאי.

(22) נמצאת בכתב־הידו כסי' ל"ה, ק"י, א—קכ"א, ב, ונזכרה גם כסי' קס"א.

(23) טוסק ומקובל מגדולי החכמים בצפת. תשובותיו מפורזות בספריהם של חכמי צפת ודמשק. עיין עליו בשם הגדולים' להחיד"א בערכו. נפטר אחר שנת שצ"ה. ראה למעלה, מבוא הע' 7.

(24) החו"ם עם חכמי צפת בחודש מנחם סס"א על תשובה של ר' יוסף מטרנני (שו"ת מהרי"ם, קושטאורנינה ת"א, ח"א סי' פ"א, ק"ג ע"ג). ואינו ר' אברהם ב"ר משה די־בוטון בעל "לחם משנה". נפטר אחר שנת שצ"ה. ראה הערה הקודמת.

דברי הרב המורה כולם נכוחים מיוסדים על דברי אמת וצדק אין בהם נפתח ועקש. נאם הצעיר
 (משה קאסיל אץ 25)

ג

[סי' ג'ו, קעב א]. שאלה. החכם השלם כמה"ר דוד בן תאבת נר"ו בפעם הראשונה כשעזב בגדאד ובא וקבע דירתו בעירו עיר עאנא חשובי השני הקהלות ישבו יחד וכתבו בכל חיווקי סופר ובשבועה איך החכם הנד' מקובל ומרוצה עליהם לרב ולדיין [קעב ב] ובשכר בטלתו מאה גרושו' לשנה לשלש השנים. ומכלל החתומים היה כה"ר עבד אל כייד נצר וכה"ר מנחם אחיו ועל ידם אחיהם חשובי ק"ק המערביים אשר על פיהם יצאו ועל פיהם יבאו כל בני השתי קהלות המזרחיים והמערביים בכל התקנות ובכל הדברים הצריכים לעיר. ובפרט כ"ר עבדאלסייד הנ"ל הוא היה המוציא והמביא בכל הדברים. והיום אחרי מות כ"ר עבד אלסייד כשהוצרך החכם הנד' ושאל בפיו הפרס שפסקו לו יש מהמערביים מי שטוען איך בימים ההם ישבו קצת אנשים מהם מהמערביים וכתבו בינם לבין עצמם לתועלתם איך הדבר הזה אינו מקובל ומרוצה עליהם ר"ל 26 שלא יתנו חלקם בפרס שקצבו לו ולא גלו און החכם בזה עד היום. יורנו מורנו אם יש בדבריהם ממש וכומ"ה 27.

תשובה. כבר כתבנו וחתמנו כל חכמי ארץ ישראל איך הדין עם החכם הנד' אם אמת היה הדבר אשר בא כתוב וחתום. הילכך לענין פירעון הפרס כל אותם המערביים אשר שמעו תורתו וחכו לעצתו בכל אותם הימים ולא מיחו בפירוש הם חייבים לפרוע כיון שהמעולים אשר חתמו בכתב חיובם הם הממונים על כל הק"ק וכל מה שהיו עושים חשוב ומקובל. חייבים כל בני הק"ק אשר לא מיחו ביד גדוליהם לומר אין אנו חפצים בזה החכם תביאו לנו חכם אחר כי בודאי לאו כל כמיניהו לשבת בלא חכם מנהיג כאשר שאלו ממוגי ק"ק שיא"ו 28 יע"א אם מחוייבים בני הק"ק להביא להם חכם מנהיג להישירם בדרך ישרה ולאפרושי מאיסורא וכתבתי בארוכה כי חייבים הם והוכחתי בראיות. הילכך היו חייבים להבי' חכם אחר אם לא היו חפצים בזה וכיון שלא מיחו ולא בקשו אחר סברו וקבלו וחייבים לפרוע הפרס המגיע להם וזה פשוט ואין להתעקש. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. כה מעתיר

[יום טוב צהלוין]

25) אולי בנו של ר' שמעון קסילאץ מחכמי מצרים, ראה עליו: "טוב מצרים" לר' אהרן ד' שפעון, ירושלים תרס"ה, דף ל"א ע"א. גם ר' משה היה תחלה במצרים ואח"כ החייב בצפת. עיין עליו: רוזאניס, קורות היהודים בתורכיה, חלק ג' מהדורה ב', עמ' 328.
 26) = רוצה לומר. 27) = ושכרו כפול ומכופל מן השמים.
 28) עיין הקרות 21-22.

דברי הרב המורה הפוסק צדקו יחדיו. הצעיר חייא רופא²⁰

גם אני הצעיר מסכים במה שפסק הרב מורה צדק.

סוליימאן ן' אוחנא

דברי הרב המורה צדק כולם נכוחים למבין ולית דין צריך בשש.

הצעיר משה קאסטילאש

דברי הרב המורה נר"ו האמת והצדק. נאם הקטן אברהם די בוטון.

ד

[סי' נט, קעה ב]. שאלה. בהיות אמת איך ביום א' בשבת כ"ו לאלול השע"ד ליצירה עמדו יחד עבד אל רחמן סומיירי ונסים זרוקי והקהילו קהלה מאנשי ענא והם איוב ויהודה בני שלום, יצחק ומוסי בן יצחק פצ"ל ורחמים נאצר ושני בניו נאצר ושאלו ואלישע בן יצחק ועמם מרדכי בן עבד אל סייד, והלכו כולם יחד וצעקו על פתח האמיר פיאץ יר"ה וצעקתם חמס וריב מתלוננים מהחכם כמה"ר דוד תאבת נר"ו ומתרעמים עד שאחר כך הלך אחריהם כשומעו היקר ונעלה כ"ר מנחם בכ"ר יעקב הלוי יצ"ו ומשכם בדברים באומרו הנה החכם יושב אצלי ואני [בעל] האכסניא שלו ולא שמעתיהו בשום אופן מספר בגנותכם אכן דוחה מעליכם דברי המדברים עליכם רעות לכן ולמען זאת תבואו ותשמעו דברי פיו ובאו לפניו והוא השיב איך אין לו עמהם שום דבר לפני האומ' ואף אם הם עתה פוטרי מים אמר ומכל מקום הואיל ובאתם אלי בזה הדרך הורוני ושאלו מה אתם רוצים. אמרו רצוננו שתסתלק מעלינו ותסלק עצמך מדין ומדברי תורה ומלקרות אפי' תשובת שאלה. וזה תעשה בנדר לאמיר פיאץ ת"ק גרושוש. השיב כל זה אעשה זולת הנדר. הואיל ואתם ברע וכוונתכם רעה לכן מה ששאלתם אכתוב. וכתב ומסר בידם ולקחו והלכו להם. וזה מה שאירע והיה מהקשר הנ"ל, ולהיותו לראיה לעת מצוא דין וחשבון כתבנו וחתמנו אנחנו ח"מ בזמן הנ"ל, והכל שריר ובריר וקים.

מנחם בכר יעקב הלוי ז"ל,

מנחם בן משה הכהן נ"ע,

סוליימאן מעתוק²⁰,

יוסף בן מרדכי נ"ע.

20) מחכמי צפת ה.מוסמכים, בעל שו"ת "מעשה חייא" (וינציאה תי"ב) חלמידו של ר' שלמה סאגיש. שנת פטירתו לא היתה ידועה. מתוך התשובה המתפרסמת בסי' ו' מתגלה שנסטר בשנת שע"ז. עיין עליו: רואניס, שם, עמ' 283.

30) הוא אבי משפחת יהודה. מסורת כירי המשפחה כי מוצאה מעאנה והנה מתאשרת המסורת מן המקור שלמינו. על פי חתימות והזכרות שונות של בני המשפחה בכתיב"ד אשר בסמית ששון (עיין: "אהל דוד" לר"ד ששון עמ': 34, 243, 387, 450, 606) אפשר לקבוע את

ובעת ההיא עת שמשך והתחזיר היקר ונעלה כ"ר מנחם הלוי הנ"ל את האנשים הקושרים הקובלים הצועקים לאמר כנ"ל ובאו והעניו לפני החכם הנ"ל. אנחנו ח"מ גערנו בהם והתרינו בכולם כמה פעמים והמה מטילים דברים כלפי מעלה וכלפי החכם. אז ענה נסים זרקי הנז' והשיב ואמר כי מעשינו שעשינו ושנחנו רוצים לעשות הלא כולם ברשות חכמי צובה ומי מכולם הלא הוא החכם כה"ר אברהם בכ"ר שמואל לאניאדון¹ נר"ו שהוא התיר לנו הרצועה והוא אמר הלא החכם כה"ר דוד נר"ו הולך למחנה האימיר ואתם תלכו ומה שתמצו תעשו ותוכלו לעשות עשו. אלה הדברים דבר וזאת החשובה שהשיב לנו בפנינו ובפני כלל חבריו ואנשים כיוצא בו. ולהיות כל הכתוב לעיל אמת ויציב כתבנו וחתמנו בזמן הנ"ל ושריר וקיים:

מנחם בכ"ר יעקב הלוי ז"ל, מנחם בן משה הכהן נ"ע,
סוליימאן מתוק.

גיאני איל חכם כמה"ר דוד נר"ו ללערב למנויל אלי אימיר פיאץ יר"ה ורחתו תכלמתו מעא אלי אימיר מן ג'הת שג'ל אלדי סג'ל עליה אל קאצ'י וכ'סארת אלדי כ'סורה פי עאנא. וקאל איל אימיר מבראך אלי מה יג'י אל כ'טיב יחצ'ור אל רחמאן. אנא טלעת מן ענד אלימיר ופי קפאיי ג'או איל מדכורין עבד אל רחמאן ונסים זרקי וג'אבו מחהום ג'ואב מן אל קהל וצחו קודם איל אימיר וקאלו אונא מא נריד איל חכם יעמאל מענא ויסוי מענא אלאן צ'דבוהום וטרדוהום סמעת אנא אינהום ראחו יצ'חון ענד איל אימיר. רחת ליהום וקולתי להום איש הוא צאיר עליכום. קאלו נריד אליום נעמלו מעו אלדי נקדר עליה. בעד דאליך הג'עתוהום וג'בתוהום וג'יתו אלי ענד אל חכם. וקלהום אל חכם מה צאר בינאמנא קנין ושבועה. אנהד נסים וקאל נחנא איל חכם פי חלב כה"ר אברהם בכ"ר שמואל נר"ו קאל אלנא אנתום והו ראיחין

שלשלת היחס של ר' סלימאן מתוק עד לימינו. יש להעיר כי עוד בתקופה קדומה יצאו אחדים מבני משפחה זו לבגדאד וכבר בשנת תצ"ט (1739), נמצא שם ר' סלימאן בן דוד, דור ששי למתוק (אהל דוד - לר"ד ששון סי' 203, עמ' 34). והו סדר היחס ממתוק, שתי עשרה דורות!

מתוק, סלימאן, אברהם, שלמה, דוד, סלימאן, יעקב, יהודה, יחזקאל, שלמה, בנימין, האחרון הוא אביהם של המנוח החכם ר' יצחק יהודה ז"ל ואחיו יכדל לחיים הפרופ' אברהם שלום יהודה. (31) רבה של ארם צובה אחר אביו. בעל הכלים: "הרב המוסמך כמוהר"ר אברהם לאניאדו ז"ל בנו של הר"ב הכלים והוא תפס הרבנות אחרי אביו וישב על כסא אביו לדון ולהורות את בני ישראל בעיר הלוח והיה מוסלג בעושר ובכבוד תורה וגדולה במקום אחד. ר' רפאל שלמה לאניאדו, כסא שלמה, סי' א', א' ע"א). ר' דוד קונטרסי כותב עליו שהיה "חכם גדול ודיין שם בעיר חלב" (קורא הדורות, מהד' קאסטל מ"א ע"ב). בשנת שס"ג היה כנראה בירושלים והמליץ על הדפסת ספר "זהרי חמה" לר' אברהם אולאי (ויניציאה ת"י, עיין כראש הספר).

(32) בית הארוחה. לאימירים היו בתים מיוחדים שבהם אכסנו את האורחים שבאו אליהם.

(33) משפט זה שייך כנראה לפני, וצעקו לפני האימיר, קבלת העדות נכתבה בלשוננו ממט

של העד ודבריו מבלבלים ואין בהם מוקדם ומאוחר.

ללערב כל מן יקדר עלי שי יעמלו. בעד דאלך אכדו ועטו פי אל חדית וקאלו אל כאן נרידך תכתב לנא ותדרך עליך קודם איל אימיר בת"ק קרש אנך לא תרכיל ביננא לא פי דין ולא פי ג'ירו ואפי' שאלת אלדי תגינא לא תקראהו וכתב להום פי הל שי האדא אלא אל דרך מה. קאל ידרך וראחו. בעד דאליך רחת אנא אל לאימיר אנני נגיבלו ורקא פי רדוד אל כסארא קאל מה ארד לאן אל יהוד כולהום צ'אגין עליה ואיציה משתכין ומה קבל ירד מן שכייתהום. רדיתו לל כ'טיב פצ'יל אלהה [קעו ב] קולתלו מה קבל אל אימיר. קאל נכתוב כל כ'סארתו עלי אליהוד אל כאן אלימיר מה ירד עליה. אנהד אל חכם וקאל מה ארד אל כאן אל אימיר מה ירד עלאי ואלא אל יהוד מה אריד להום שי. הדא אלדי צאר קראמי ז'ך לאלול השע'ד ליצירה ושלום ממני.

הצעיר [מנחם] בכ"ר יעקב הלוי ז"ל

[תרגום עברי]

בא אלי החכם כמה"ר דוד [תאבת] גר"ו אל ערב למנוזיל⁽⁸²⁾ של אימיר פיאין יר"ה והלכתי ודברתי עם האימיר בנוגע לעניין שהטיל עליו הקאצ'י וההפסד אשר גרמו לו בעאנא. ואמר האימיר מבארך [יש לחכות] עד בא הכטיב (מטיף) יחצ'ור אל רחמאן. אני יצאתי מאצל האימיר ואחרי באו עבד אל רחמאן ונסים זורקי הנוכרים והביאו עמהם תשובה מהקהל וצעקו לפני האימיר ואמרו אין אנחנו רוצים שהחכם ישא ויתן עמנו, עד שהכום וגרשום. שמעתי אני שהם הולכים לצעוק אצל האימיר הלכתי אליהם ואמרתי להם מה קרה לכם, אמרו אנחנו רוצים לעשות עמו היום מה שבכחנו⁽⁸³⁾. אחר כך החזרתי אותם והבאתים ובאתי אל החכם, ואמר להם החכם הלא געשה בינינו קנין ושבועה⁽⁸⁴⁾. ענה נסים ואמר החכם שבחלב כה"ר אברהם בכ"ר שמואל [לאגניאדן] גר"ו אמר לנו: אתם והוא⁽⁸⁵⁾ הולכים ללערב כל מי שיוכל לעשות משהו יעשה. אח"כ גשאו ונתנו בדברים אמרו לו אנחנו רוצים⁽⁸⁶⁾ שתכתוב לנו ותקבל עליך לפני האימיר [בקנס של] ת"ק גרוש שלא תכנס בינינו לא בדין ולא בענין אחר ואפי' שאלות שתבאנה אלינו לא תקרא אותן. וכתב להם בענין הזה אלא לא הסכים לקבל על עצמו את האחריות [על הכסף]. אח"כ הלכתי אל האימיר למען הביא לו פתקא להחזיר לו [לדוד תאבת] ההפסד. אמר [האימיר] איני רוצה יען כל היהודים קצו בו וקובלים עליו ולא רצה לשמוע מתביעתם. חזרתי אל הכטיב פצ'יל אלהה אמרתי לו שהאימיר לא הסכים. אמר נחייב את כל הפסדי על היהודים אם האימיר לא ישים לב אליו. ענה החכם ואמר אם האימיר לא ייענה לבקשתי לא אענה ליהודים דבר. זה מה שנעשה לפני יום ז'ך לאלול השע'ד ליצירה ושלום ממני.

הצעיר [מנחם] בכ"ר יעקב הלוי ז"ל.

(82) כלי: קבלתם אותי לרב עליכם בקנין ושבועה.

(83) כלי: דוד תאבת.

(86) במקור: אם נרצה.

שאלתי אותה אבקש מאחר שיש שבועה בינותינו ביני ובין אנשי ריבי אותם האנשים אשר נקבו בשמות לבלתי היות לנו דין ודברים לפני האומות בשום אופן. באופן שאלה האנשים עברו תורות חלפו חק ללכת לצעוק עלי לפני האימיר פיאץ' יר"ה עד שהאשימוני בעיניו ובעיני כל שריו אחרי היותי מוצא חן בעיניו ושהבטיחני להחזיר לי מכיסו כל אותו ההפסד שהפסידוני בעאנא. גם אמר שינקום נקמתי מדיין הערכאות ואין ספק שהיה לי בזה יד ושם טוב מלהקרא רע מחמת השגיל³⁷ כנודע. וכעת מחמת צעקתם ודברי ריבותם לפניו לנגד עיניו נתחרט ונתהפך חזר ואמר בפירוש שאינו מחזיר כלום. [ומי] [ומה] יודע אם לעת כזאת מה יהיה ומה יארע מחמת אותה הצעקה והנה הם היו הסיבה. ולכן רבותי ישיבוני יוציאו לאור משפטי להודיע ולהודע כמה יתחייבו בעלי הריב ההמה ואין צריך לומר לאותו החכם המורה [לצעקה³⁸] בכל היר החזקה וכפי מה שאמרו עליו והגידו משמו כדכתיב ומפורש לעיל. והאמת שבעצם ובראשונה לא האמין שום מאמין לשמועתם השמועה הרעה.

אמנם כחזרתי אנכי הצעיר לעיר צובה והראיתי לו להחכם הנו' הכתבים הללו גם דברתי עמו בלשון³⁹, בלשון תחנה ובקשה ראיתי ממנו דברים המתמיהים ושהודה ובירך על הרעה הוסיף על השמועה באומרו בפומבי לכל איך הוא בעצמו ובכבודו צוה ואמר תעשו כדברים האלה ואמר איך. אותם האנשים אין להם עון אשר חטא ואין להם אשם כי אם עליו ועל נפשו העון. לכן למען זאת אליכם מורי הוראות הורוני ואני אחריש לדעת את אשר לא ידעתי מעודי ולא שמעתי מעולם. ועד עולם היטב בעיני אליים ואדם מה שעשה החכם הנזכר [קצו א] לפרוץ גדרו של עולם שלמים וכן רבים והוא מהנצבים על מצב, מצדיקי הרבים הורוני ושכרם כפול ומכופל מן השמים.

תשובה. הלא לאמונה כתבנו וחתמנו⁴⁰ ונתנו ביד החכם השלם הה"ר דוד נר"ו כי הרעו לעשות אנשי ריבו ופרצו גדרו של עולם והעיוו פניהם אפילו כלפי שמיא. אשר על כן אם יברר החכם ויקיים בחותמיו הכתב הוא אשר הביא לפנינו אז חייבים לפרוע לו כל מה שהפסיד ולהסיר כל הנזק שאפשר שימשך לו להבא מהשיגיל אשר כתוב עליו אצל השופט ולרצותו ברצי כסף עד שיתפיים אולי יש תקוה להם להעביר חטאתם.

ואשר נתלו בדברי החכם של צובה שהוא התיר להם את הרצועה. כאמת האמרים מרים כלענה, ויפג-לבי כי לא האמין שהחכם יורה להם למסר⁴¹ מעל בה' למסור את ישראל ביד האומות. הגם ראיתי דבריהם שאמרו שאמר להם כיון שהחכם הר' דוד הלך אצל האימיר הלכו ומה שתרצו ותוכלו לעשות עשו. הדברים הללו יוכל להתנצל ולומר שכך היתה כוונתו כיון שהחכם כה"ר דוד תולך אצל האימיר למסור אתכם תלכו אתם גם כן כיון שבא להרוג אתכם השכימו להורגו⁴². אמנם אין

(38) עפ"י המורה לצדקה.

(37) הלשנה.

(40) עיין בסימנים הקודמים.

(39) בערכות משמעותה בפה.

(42) סנהדרין עב. א.

(41) צ"ל : למעול.

ואת התנצלות גמורה שלא היה לו לומר ומה שתוכלו ומה שתמצו לעשות עשו אלא היה לו לומר להם הצילו עצמכם אם תראו שמוסר אתכם ממש הצילו עצמכם לפני האימיר. אבל מה שתמצו ותוכלו לעשות קשים הדברים מאד אפי' לעם הארץ מכל שכן לבן תורה ובאמת אין קיום הדבר אלא בחותמיו כי הוא אמר והודה אני נתתי להם רשות לעשות הדברים האלה קשים הדברים ומרים כגידיים. הגם שיש לו התנצלות כאשר כתבתי שלא אמר להם אלא שכיון שהולך הוא אצל האימיר ילכו להצילו עצמם מכל מקום לא היה לו להתיר הרצועה בדרך כלל לעמי ארץ אשר הם עוזרים לרעה ומוסיפים על השמועה, והיה לו לפרש דבריו אם הלך אצל האימיר להלשין ולמסור אתכם תלכו אתם והצילו עצמכם. אבל לסתום ולומר כיון שהלך אצל האימיר לכן [קעז ב] לכו ומה שתמצו ותוכלו לעשות עשו, ומי אמר לו שהלך החכם אצל האימיר למסור אותם אולי הלך להנצל מהם ולהנצל מתרעומותם * וגדולה ⁴³ מזו כתב המרדכי פ' הגזול בתרא וז"ל: נשאל רבינו ברוך ⁴⁴ ז"ל: ששאלתם על אודות ר' [אפרים] שהלך בערכאות של גויים וקבל עליו ר' יואל להכריחו שיעשה לו דין יהודים ומתוך כך קבל ר' יואל על ר' אפרים והפסידו ממונן נרא' לי דיפה חיבתם שר' אפרים לא טוב עשה והלך לערכאות וראוי לימתח על העמוד כי הלך לערכאות של גויים תחילה להכריח את שכנגדו אע"פ שלא הכריחו אלא לדת יהודית לא טוב עשה וכו'. אמנם ר' יואל חייב לשלם לר' אפרים כל ההפסד שהפסידו דלא מבעיא כה"ג ⁴⁵ שר' אפרים לא הפסיד כלום לר' יואל דחייב ר' יואל לשלם לר' אפרים כל ההפסד אע"פ שר' אפרים התחיל בקלקלה תחלה אלא אפי' הפסיד ר' יואל תחלה במסירת ר' אפרים ואחר שנגמר הפסדו של ר' יואל היה הולך ומוסר גם הוא את ר' אפרים יותר ממה שהפסידו ר' יואל. נראה לי דשמינן ההפסד שעשו זה לזה ואם הפסיד ר' יואל לר' אפרים יותר ממה שהפסידו ר' אפרים ישלם ר' יואל לר' אפרים נזק שלם כדתנן פ' המניח: שני אנשים שחבלו זה בזה משלמים במותר נזק שלם אע"ג דאמר' המסורות מורדין ולא מעלין לא היה לו לר' יואל למסור את ר' אפרים אע"פ שר' אפרים מסר תחלה את ר' יואל דהא קיימא לן ממונן מסור אסור לאבדו כמו שכתב האלפסי והביא ראיה וכו' עכ"ל המרדכי והאריך הרבה עיין עליו. הרי ראינו לדברינו דאפי' היה החכם הר' דוד מוסר תחלה אותם ומפחידם לא היה להם ללכת למסור אותו ולאבד ממונו. הילכך כיון שעשו שלא כהוגן חייבים בכל מה שהפסיד החכם ומה גם שהוא לא מסר אותם ולא הפסידם. והחכם של צובה שנתן להם יד לפושעים לא טוב עשה * אשר על כן זר מעשהו להכניס ראשו בין פושעי ישראל החסאים הנו' ולתת להם יד לעשות רע.

ובכן כבר כתבנו וחתמנו ונתנו ביד החכם הנו' שאחר שיתקיימו החתימות

43) כל הכתוב בין שני כוכבים כתוב בשולי הגליון.

44) ד"ר א' אורבך מעירני כי תשובה זו נמצאת במרדכי שמלפנינו ב"ק ס"י קצ"ה וגם בתשובות מימוניות נזיקין, ס"ו, פ"ו, בשם "רבינו מאיר". והיא הת' הנדפסת בקיצור בתשו' המהר"ם, ד' לבוב, ס"י רמ"ח. לדעתי הושמט שמו של ר' מאיר ע"י המעתיק ונשאר רק שם אביו, ר' ברוך.

חייבים לפרוע לו ולרצותו ולפייסו כי חטאתם כבדה מאד. והחכם כמה"ר אברהם ראוי לו שלא יטפל בענייניהם כיון שהם אינם בגבול ואינו חכם עליהם. ומעולם לא שמענו איש במעון ומעשהו בכרמל⁴⁵, שיהיה חכם בצובה ויגזור גזירות על יושבי עאנא ויקבלוהו לחכם עליהם דמתוך כך ילמדו לשקר ולעשות רעה ויאמרו בפה מלא הלא יש לנו חכם ואין אנו צריכים לחכם אחר. ובודאי כי זאת טפשות והוללות וענין רע כי יהיה להם דבר עבירה או אפרושי מאיסורא או דיני גיטין וקידושין ימתינו עד שישאלו את פה היושב בארץ אחרת וביני וביני יעברו על דת. ובאמת זרים הדברים מאד וקשים על שומעיהם. וכבר כתבנו לחכמים שבצובה שיחדלו מעשות כדבר הזה כי לא לכבוד יהיה להם כי דבר זה יגרום להרבות ממורים בישראל. אי לזאת ראוי לאנשים ההם להביא אצלם חכם מנהיג. ואם החכם כה"ר דוד נר"ו מעצמו קבל עליו שלא להיות מקשיב עליהם יביאו להם חכם קבוע שיהיה עמם לאפרושי להם מאיסורא ולפרושי להם על דבר ה'. ובכן יהא ישובן נאה, ואם לא יעשו כן אינם מן הישוב. וה' אליהם אמת יתנו בדרך אמת ויורנו מדרכיו אמן. כה מעתה יום טוב צהלון

כבר כתבו החכמים השלמים כל הדברים בארוכה מכוררים ומפורשים במגילת ספר ואין לזוז מדבריהם. נאם הצעיר סוליימאן'ן' אוחנה
אם הדברים הנאמרים בשאלה בלא תוספת ומגרעת הם נאמרים באמת דברי הר' המורה צדק נכוחים למבין וצדקו יחדיו. נאם הצעיר חייא הרופא
דברי הרבנים מורי צדק דברים מצודקים.
נאם הקטון אברהם די בוטון

אם דברי החכם השלם דוד נר"ו כהוייתן בקיום חותמיהן פשוט הוא שחיבין בדיני אדם לשלם לו כל מה שהפסיד לשעבר ושיפסיד להבא בגלל דבריהם מלבד עונשם העצום בדיני שמים שאין להם חלק לעולם הבא עד אשר ישובו בתשובה שלימה וירצו ויפייסו להחכם נר"ו עד שיתפייס ולא כל כמיניהו לתלות קלקולם במי שאינו מקולקל באומרם כי על פי רשות החכם נר"ו של צובה עשו מה שעשו. חס לן לזרעיה דאבא⁴⁶ למחשד לן לתלמיד חכם בנן של קדושים בדבר שהוא רע בעיני אלהים ואדם. ולא אאמין כי יסופר עליו דברים הרעים כאלה וחזקת חבר שאין דבר מקולקל יוצא מתחת ידו⁴⁷. וה' ישפות שלום לנו ולכם. נאם המטולטל
חיים ויטאל⁴⁸. בארם דמשק

(45) שמואל א, כה, ב.

(46) קדושין מד, ב. כלומר הוא חס לכבודו של ר' שמואל לאגניאדו. (47) פסחים ט, א.

(48) ידוע כי מהרחיו היה גדול גם בפשט ורבו המוסמך ר' משה אלשיך. סמך אוהו (חיד"א, שם הגדולים, בערכו) — אולם לעומת רבוי ספריו בקבלה אין אנו מוצאים ממנו חיבורים או תשובות בהלכה. משה אנו רואים שלא נמנע לחזות דעתו בספקי דין. תשובה אחרת ממנו בדיני ממונות נמצאת בידנו. הוא כתב גם אותה בדמשק ושלה אותה לצפת אל ר' יוסף מטראני (נרפסה בתשובותיו, ח"א סי' ע"ב, פ"ח ע"ג).

ה

זאת שנית⁴⁹) על אשר שאל שאל האיש החכם השלם כהה"ר דוד תבת גר"ו על אשר עשן לו ק"ק מערביים שבענא שהלשינו עליו ומסרוהו למלכות וחיסר ממון רב⁵⁰) — — —

ועתה בא איש ריבו ש יך נסים זרוקי ובידו רצפת רישפי אש מגידים כי הם חלילה לא פטרו מים אבל הוא הלך תחלה לאימיר ואמר לו מה שחייבים וחתם לו המלך בראותי כי עדים מקהל מזרח העידו בו אחר ימים הלך לשופט ולקח השטר עמו וקראו לפני השופט שקהל מערב קבלוני חכם עליהם. א"ל⁵¹) השופט: מי כתב השטר, א"ל: אני כתבתי ועדיו קהל מזרח שהם מעידים שקבלוני חכם עליהם, והיה הדבר בחמשי בשבת. למחר קרא לחכם ילקהל מערביים, אמר השופט להחכם הוצא השטר ואמור תביעותיך אחר שהוציאו אמר לו: מי כתב זה השטר, אמר לו: הם קהל מערבים והם חתמו, אמר לו השופט: תמול אמרת אני כתבתי אותו ועתה תהפוך דבריך נראה מדבריך שאתה מזוייף והפסיד מה שהפסיד. אם כן פיו הכשילו והוא הלך לפני דייני האומות והוא משך אותנו לדייני האומות ומקודם כל זה אמרנו לו תשב עמנו לדין תורה אם יש לך עלינו איזה דבר אנו נותנים לך וקנינו מידו ואחר כך לא נתרצה והלך לדייני אומות ויצא מזוייף. לכן רבותינו כל מה שיבא לנו מדין תורה אנו מקבלים. וכיצד לא יהיה למעכ"ת⁵²) חקירה והסכמתם עמו על כל דבריו ועל העדים שחתמו בשטר מקהל מזרח שלו שהעידו שלא כדין וקבלתם עדותן ושלחתם לנו שנתן לו כל מה שהפסידן] ושיהיה לנו חכם וכו'.

ע"כ תורף דברי ק"ק מערבים אשר שלחו מתם מענא.

והנה גם בזה צדק המשל הערבי שהפ'יתווא עליה קאד אשוואל⁵³). שהוא הציג לפנינו שאדרבה הוא התרה בהם שלא ילכו לדייני האומות והם חלפו תורות ועברו על השבועה ואנחנו חתמנו שאם יכרר החכם ויקיים בחותמיו הכתב ההוא אשר הביא לפנינו חייבים לפרוע כל מה שהפסיד וכו' ועתה כבר שלח לנו מצובה קיום חותמי הכתב היא. ועתה אומרים קהל מערביים כי למה קבלנו עדותן שהם עידי שקר תמהני עליהם ומי פסל אותם מפני שהם מקהלו לא בשביל כך נוגעים בעדותן. אמנם אם יש בהם איזה פיסול אחר או שהם נוגעים בעדותן ממש ודאי שהם פסולים אבל מפני שהם מקהלו לא מפני כך יפסלו. גם מה שמתרעמים עלינו שאנו מחייבים וגוזרים שיקבלוהו עליהם חכם חלילה כי כל אלו הדברים שקר ואדרבה הפצרנו בו עד שקבל עליו שלא להיות עליהם חכם. וכך חתמנו בתשובה ההיא כי כבוד לאיש כמוהו שבת מריב. נמצא שלא צדקו דברי ה[מ]ערביים בשאלה זו.

(49) שו"ת זו היא המשך של התשובה סי' קמ"ט הנדפסת להלן סי' י"ח ומפני שהיא דנה

באותו עניין שבסימנים הקודמים קבענוה כאן.

(50) כאן באה תמצית השו"ת שבסי' ד' והשמטנוה.

(51) = אמר לו. 52 = למעלת כבוד תורתם.

(53) לאמור: הפסק לסי השאלה.

ועתה להפיק רצונם אנו גוזרים בגזירת עירינ ובמימר קדישין ובכל חרמות ואלות וקללות שבתורה על העדים שהעידו שיצילו נפשם מעון עדות שקר אם יודעים שהחכם הוליד אותם לאומות קודם יגידו ואם יודעים שהמערביים הם הקדימו והלשינו עלינו והפסידוהו יגידו. ואם יעברו על החרם ויאמרו שמה שהעידו העידו כבר ואינן רוצים לחזור בהם ולהגיד ידעו הטאתם אשר תמצא אותם. ומלבד זה נכריז עליהם שני וחמשי ושבת נכריז אותם מי שהעיד שקר על חבירו ועל כל מי שמסר את חבירו לאומות וקדם והלשין לאימיר כל זה געשה כדי להוציא לאור משפט אולי יזכרו וישונו אל ה' ובכן שומע לנו ישכון בטח ועליהם תבא ברכת טוב.

גם על דבר השטר אשר כתב עליהם החכם כה"ר דוד שקהל מערבים קבלוהו עליהם לדיין ומרכיץ תורה ולא הזכר שם מלמד תיגוקות ולא חזן גם על זה טוענים ואומרים שתכף תוך שלשה ימים כשבא לחתום שאר יחידי הקהל שמו על לב שלא היה כתוב שם לא שליח צבור ולא מלמד תיגוקות ואמרו אין אנו חפצים בך לדיין ומרכיץ תורה אלא לחזן ומלמד תיגוקות גם כן ותכף קרעו השטר והוא חזר וכתב שטר אחר והחתים עליו שנים או שלשה או ארבעה. ובאמת טענה זו טענה הנשמעת. לפי שאנחנו בתשובה שכתבנו לזכות לו להחכם כה"ר דוד הכרחנו הדבר מדשתקו כל אותו הזמן ולא נתרעמו ולא אמרו לו מדוע אינך חזן ולא מלמד תיגוקות משמע שאמת הדבר שלא היה התנאי להיות חזן ומלמד תיגוקות. כל זה היה כפי מה שסידר בשאלה שעבר זמן רב. אבל עתה הרי אומרים שתכף תוך שלשה ימים קרעו השטר לפי שלא מצאו בו כתוב חזן ומלמד תיגוקות לכך אם יתברר הדבר שכן היה בודאי שהדין עמהם ואינם חייבים לו כלל. ואם לא יתברר מה שכתבנו לו במקומו עומד ובכלל החרמות כל מי שטוען טענות שקר להטות את הדין ושומע לנו ישכון בטח.

1

[ס"ג ג' ח ע"א] בהיות שאותו השליח השלוח מירושלים תוב"ב כה"ר יעקב אשכנזי שמו נ"ע שטף ועבר על ארצות מורח⁵⁴ ארצות כורדוסתאן וכדומה לה ועד עיר בג'דאד הגיע ומשם שם פניו לעירנו עיר עאנא ובביתי אנכי הצעיר נתאכסן וכשיצטרך ללכת לאותו קהל ישיבתו היתה בבית מרדכי נאצר וכמשלש חדשים ישב ונתעבב בעאנא ואני השתדלתי בכל עוז לכבדו לכבוד שלוחיו רבני ירושלם המצויים עליו. באופן שעלה להם נדרים ונדבות קנסות מתנות וכדומה קרוב לארבע מאות גרוש. ויהי היום ואנחנו יושבים בין אנשים חשובים והנה ביד השליח הנזכר כתב ובו כחוב איך נדבת קהל קדוש מורחיים עלתה מאה

54) כורדיסתאן נקראה גם בשם ארץ מורח. עיין למשל בשר"ת מהריט"ץ הגדפסות (סי' ל"ו, דף ל"ח ע"ב) -שאלה זו שלחו אנשי מורח" והכונה לכורדיסתאן, וכן בדברי ר' שמעון ב"ר יונה ברזאני חכם הקהלה בעמאיה: "ואנו בני מורח" (דבריו נתפרסמו ע"י ש' אסף, באהלי יעקב, עמ' 138). לפיכך מתכנים יהודי כורדיסתאן בשם מורח.

גרוש ושאלתו ושאלתו על הרשום בכתב השקר והכזב. השבתי אמרתי אם אחתום אחתום על הב? והוכחתי על הכוונה הרעה. באופן שעברו בינותינו דברים הדברים עד שקם בחמתו הלך לו וחזר לסורו לבית מרדכי הנזכר. והיה זה יום רביעי בשבת שלשים⁵⁵) וראש חדש תמוז יום רביעי ויום חמשי. ויום ששי ערב שבת נכנס למרחץ. ויום שבת קדש עמד ודרוש [!] דרש בצבור אצל אותם ושם הזהיר את העם לשיטענו [!] ויצומו ביום שני בשבת כי הוא החולם חלומות רעים ויצומו ביום השני. ואחר דרשתי בצאתו יצא לבית האכסניא שלו הוא [בית] מרדכי הנזכר ושם נפל למשכב חלה את חולייו אשר מת בו. ויהי בעשרת הימים לחולייו וימת ביום שני שנים עשר לחדש תמוז. וביום השלישי לקבורתו הלכתי אני לבית אותו האיש לשאול לחקור על צואתו על עזבונו כדי להשיב לשולחיו דבר. וכולם העלימו ולא הגידו דבר. לזאת אחר כך שלחתי גליתי און מילין תבחון. באופן ששלחו מתם הרשאות וכתבים בצואות שיצוני לפקח בעד כל ענייני השליח הנזכר. וכן עשיתי והוצאתי כמה דברים לאורה. באופן שנתברר איך מרמה ועורמה בדבר. ולזה אחר כך הוצרתי ללכת לבג' ד א ד ומשם שלחו להם פתקא דלטותא לזה מרדכי ולעבד אר ח מאן חבירו לבלתי יעכבו עוד מעות ירושלם תוב"ב. ולא שוה להם. אכן זאת היתה תשובתם שילכו לירושלם ויים יתנו הדין והחשבון. ואני היום בעיר צובה והגיעתני השמועה איך ארור המן הוא מרדכי הנזכר בלכתו לצפת תוב"ב הוציא מידו כתבים כתבי עמל ואון כתבי שטנה בדברים מרים כלענה איך אני השקתי מי המרים המאררים לשליח הנזכר. גם רבני צפת תוב"ב גלו את אוני על מקצת דברים ושכתבו לי בזה הלשון כדי לגלות אלי כל הדברים נפול בשחת רגלי הרכילות ולשון הרע. אשר על כן אמרנו הס כי לא להזכיר ולכן דום לה' והתחולל לו אל תתחר במצליח דרכו⁵⁶). כי זה האיש מרדכי הביא מעשה בית דין מקבלת עדות איך שם סם המות וכו'. והבאים על החתום כמה וכמה וקיומי בית דין וכו'. וכיוצא בדברים האלה כתבו לי הנזכרים. אשר על כן רבותי איך מעתה אוכל לסבול עוד החשד והשמץ ההוא ואיך יתכן: יכון לאיש כמוני להחריש ואדום ולא אצא פתח לפתח חרצובות רשע להתיר אגודות מוטה⁵⁷). ואם לא אעשה כן אנה אוליך את חרפתי באשר [ט, ב] יאמרו שנואי נפש דוד משנאי ה' ועמי הארצות כי יאמרו הלא תראו מה עשו בני עליה לבני עליה יורידום ירידה תחתיה ובאמת ובודאי שלא עלי לבד עול החרפה והבושה ההיא. כי אם על כל הנקרא בשם הקורא מקרא וכל העוסק בעסק מצוה ותורה. והואיל והוא כן למה יבושו בי קווי יחפרו ויכלמו ממני חבירי רבותי ומורי. ויש לאל ידי לעשות באופן שיצאו זוממין הקמים הם העדים המעירים. יתברר ויתלבן הדבר ואני הנני תהלות לאל נקי טהור ובר, יחפכו פני שונאי דוד כשולי קורה, את המגערת את המאירה, והכל בראיה ברורה, והמשכילים מעתה יזהירו כוהר הרקיע ובין שורותם יצהירו. לכן למען זאת — אין זאת אלא תורה⁵⁸) — מורי ורבותי מורי הוראות

55) חודש סיון, שנת ש"י, ראה למטה.

56) עבודה זרה ב, ב.

57) ישעיהו נח, ו.

58) ישעיהו נח, ו.

בישראל המה יירוני יאמרו לי ישיבוני אם היא מצוה רבה ואדרבה היא חוב וחובה
עצה הגונה וטובה, זאת ממני הנני הריני אני הגבר ראה עני
הצעיר והעני דוד [תאבת]

החכם השלם הדיין המצויין כמה"ר דוד נר"ו. שלום תורתו ישגא. הלא
כתבתי לו על רזא דנא כי שלחתי אחר בעל השמועה הלא הוא אהרן מלטי
ואמרתיו לו אימא לי גופא דעובדא היכי הוה. והגיד לי כי היו מסובין לשתות בבית
תורתך והביאו קאהוא ונטלת כוס ושמת בו דבר ונתת ביד [י, א] הר' יעקב. אמר
לו שמואל טיבא⁶⁰) הלא ידעת מהו זה אשר נתן בכוס אמר לא ידעתי. אמר
שם סם לו להמיתו. אמר לו אהרן כיצד יתכן שחכם כיוצא בזה יעשה מעשה זה לא
יאמן כי יסופר, אולי הוא אסוקאר כמנהג. אמר לו שמואל לא תסתפק בזה, אין זה
כי אם אשר אמרתי לך וימים ידברו ויגידו האמת. לא עברו ימים מועטים עד שנפטר
הר' יעקב. אמר לו שמואל לאהרן: הלא אמרתי לך אכן נודע הדבר. אלה הם הדברים
אשר דבר לי אהרן. אז אמרתי הס כי לא להזכיר דבר זה כי לא יעלה על לב והאומרו
והמקבלו והמאמין בו עונו ישא. והיינו ירוצים להטיל לחרמות שלא יזכר עוד הדבר
הזה. ונטרפה השעה כי נלקח ארון האלהים החכם השלם הדיין המצויין כמה"ר חייא
רופא⁶¹) זלה"ה. אשר על כן לא געשה דבר. וגם כי אהרן חלף הלך לו לצידין.
אי לזאת אל תשת אל לבך אל הדבר הזה ואל ידאג עליו כי אין בו ממש ולא האמינו
מלכי רבנן ולא עלה על לבם, לכן לא ישוב עוד להזכירו, ושלוס כבוד תורתו יגדל
כיש את נפשו החכמה והרמה ונפש נאמן אהבתו אהבת הטוב במה שהוא טוב.
הצעיר

הלא השבתי על שאר השאלות אשר שאל ממני⁶¹) בחמלת ה' עלי הלא הם
מובאות לו.

?

[י, ב] להיות אמת שבא לפנינו אנהנו חתומי מטה כ"ר נאצר יצ"ו בכ"ר
יצחק יצ"ו ובידו שתי שטרות מקיימים שכתוב בהם שאיך כ"ר יצחק לא צ'ם
חייב לו חוב גמור סך עשרים גרושוש וחתומים בעדים כשרים וגם בהודאת יצחק
לאצ'ם הנזכר וחתמת ידו שהוא חייב לכ"ר נאצר הנזכר הסך הנזכר בקנין גמור
ושבועה חמורה ותבע כ"ר נאצר הנזכר לדין כמה פעמים ויצחק זה לא ציית לדינא
אלא עבר על הקניין ועל השבועה. לכן נתננו כח ורשות לכ"ר נאצר הנז' להוליכו
ליצחק הנז' לעש"ג⁶²) להוציא ממנו את שלו מאחר שהדין נותן לפרוע לו את שלו
ולא פרע ועתיד גם כן לעמוד עמו לדין תורה על ההוצאות שהוציא כ"ר נאצר בהצלת

59) למעלה עמ' קמ"ד נזכר יצחק טיבה מבגאד. (60) עיין הערה 29.

61) הן השאלות שלאחר סי' זה.

62) = לערכאות של גויים.

החוב הנז' לעת מצוא דין וחשבון, ולהיות אמת כתבנו, וחתמנו ונתננו ביד ה"ר נאצר הנז' לראייה ולזכות, והיה זה יום ד' כ"ח לניסן השע"ז ליצירה פה עאנה, והכל שריר ובריר וקיים.

מרדכי בן עבד אלסייד נ"ע, נאצר בן רחמים יצ"ו,
עבד אלרחמאן בן חסן זלה"ה.

להיות אמת שהולך כ"ר נאצר הכתוב לעיל את יצחק בן אל לאצ'ם הנז' לעש"ג הכל כפי מה שהרשוהו הקהל קדוש והוציא קצת חובו ממנו בדיניהם, ומה שהוציא הם חפצים ואל ושאיבדאג' ומחלב וזיית [יא, א] וקוטון⁶³ ושיווהו עליו יותר מהערך ששזה, באופן שחסר משיוויו עליו, וגם הפסיד ה"ר נאצר הנז' בהוצאה זאת סך שלשה גרושוש וחצי, ולראיה בידו חתמנו פה היום יום ב' ארבעה ימים לאייר השע"ז ליצירה וקיים.

מרדכי בן עבד אלסייד נ"ע, יחזקאל בן חסן,
נאצר בר רחמים יצ"ו

תשובה. הדבר ברור שיצחק לאצ'ם חייב לפרוע כל ההוצאות שהוציא כ"ר נאצר בערכאות כדי להציל את ממונו, ובענין החפצים שלקח ביותר מכדי שיוויים, בודאי שגם פחת זה צריך לפרוע לו, ואם לא גילה דעתו ולא מסר מודעה על זה, משמע שברצונו קבלם ומחל לו ההונאה, ואינו חייב כי אם כמה שחסרו בהוצאת הסך לאומות העולם לבד.

נאם הצעיר

ח

בהיות שה"ר יצחק אל לאצ'ם יצ"ו נשא אשה על אשתו הראשונה, כעת בפנינו עדים ח"מ קבל עליו ה"ר יצחק הנז' להתנהג עם אשתו הראשונה מרת אסתר כדין וכשורה בנגלה ובנסתר בכל הפרטים, ואם באולי חס ושלום יעבור ולא יקיים ויהיה לה עליו תרעומת שלא התנהג עמה כדין וכשורה ובפרט מענין המזונות מעתה ומעכשיו יהיה מתוויב לתת לה שמונה עשר פרחים בחג המצות, ומעשה ידיה לה באופן זה; תשעה פרחים בחג הסוכות ותשעה פרחים בחג המצות, ומעשה ידיה לה בכסותה, גם קבל עליו לסלק ולפצות ולהדיח מעליה עול מסין וארנוניות המגיע לו בין הקהל יצ"ו שיתן ערב בעדו לפרוע חוקו עם הקהל באופן שהקהל יצ"ו לא יצער ואתה ולא יקניטות כלל, וקנינא מיד ה"ר יצחק הנז' על כל הכתוב לעיל בקנין גמור ונשבע שבועה חמורה בהש"ת⁶⁴ לדעת כל הנשבעים באמת מדעתו ומרצונו הטוב

63) שאבידאג' : מין אבקה לבנה שהנשים קשטו פניהן בה ; מחלב : מין ורעונים הנותנים

טעם טוב לעוגות, זיית : שמן זית, קוטון : צמר גסן.

64) = בהשם יתברך, 65) = שע"ו, 66) אשכנזי, השליח הנוכר לעיל.

מבלי שום אונס וכפייה כלל ובביטול כל מיני מודעות שבעולם ופיסול עדיהן לדעת הרשב"א ז"ל. והיה זה יום ה' שלשה ימים לחדש סיון שנת השל"ם⁶⁵ ליצירה. והכל שריר וקים.

אהרן בן משה מלטי ולה"ה. מחפוז' בן חסן כהן נ"ע.
מרדכי בן עבד אלסייד נ"ע.

להיות שבידיעתי ועל ידי היה כל הכתוב הנפתי יד עטי לחזק ולאשר על כ"ר יצחק הגו' יקיים מוצא שפתיו ומה גם שמיוסד הכל על פי האמת והדין והשלום, ואם חס ושלום יעבור עתיד ליתן דין וחשבון ואם יקיים עליו תבא ברכת טוב. נאם דל ואביון תושב ציון בוטח בה' עווי ומעווי אנכי תולעת ולא איש. זעירא דמן חבריאי.

נאם הצעיר יעקב בן יצחק אשכנזי שליח ירושלם תוב"ב.

ואם ח"ו יעבור ה"ר יצחק הגו' מעתה ומעכשיו נתתי רשות לאשתו הגו' שתמכור מנכסיו למוזנותיה ואנש לא ימחא בידהא [!].

נאם הצעיר יעקב⁶⁶ וכו'.

נעתק אות באות בלי תוספת ומגרעת כלל והכל קיים.

הצעיר חלפון בן דרויש נ"ע. יחייא בן בנימין נ"ע.
מרדכי בן עבד אלסייד נ"ע.

אחר כך בא החכם כה"ר דוד תאבת ופסק לאסתר הנוכרת בכל שנה ושנה שנים עשר גרוש ושלא ברצונה וכתב שטר על הענין, הנוכר, והאשה הגו' בעת ששמעה שפסק וכתב בכל יום ויום היא צועקת בפני הקהל קדוש המערבים ואומרת איני מקבלת מה שפסק עלי החכם הגו' בעל כרחי עשה כל מה שעשה. לכן יורנו מורנו הדין ושכמ"ה⁶⁷.

תשובה. הדבר ברור דכיון דכפי הדין יצחק אלצ'ם מחוייב לתת לאשתו מה שנתחייב בכל תוקף ובכל חיזוקי סופר, אין ביד החכם הה"ר דוד הגו' לפסוק עליה שלא כרצונה ולכתוב עליה שלא מדעתה, שבודאי שלא בא לפסוק מן הדין אלא בדרך פשרה, ופשרה בודאי שצריך שתהיה ברצון השתי כתות ובקנין שאם לא נטל קנין אין בפשרתו כלום, ואם כן מה כחו יטה. ובכן כל דבריו בטלים והדין דין אמת ויציב ומקובל וטוב.

הצעיר

ט

[סי' ו, יז, ב] שאלה. ראובן⁶⁸ שנפטר בכפרים ביערים הנקראים א"ל זו"ר⁶⁹ ועוב עזבונוותיו בבית הישמעאלים והם האכסנייא שלו, וגמצא לשם שמעון.

67) = ושכרו כמול מן השמים. האם הוא יוסף כהן הנוכר בסי' י' ?

68) כפר בין צאנה לחלב, מקום חניה לנוסעים מחורכיה, מכנאדא, ומערים אחרות לסוריה. היתה בה קהלה יהודית קטנה עד ימינו.

וזה אשר עשה, שפסע ופשט ידו בעזבונו הווא ולקח בין רב למעט מהחפצים מעות וכסף וזהב, ומכלל מה שלקח הוא ביצי תולעת המשי וזקף אותם על עצמו במלוא ובמעות ונתן אותם לאנשי הכפרים ההם על שמו ומה שיעלה מהם ומפרי פירותיהם יהיו לו לבדו ואין ליתומים אתו כי אם דמיון לפי מה שהעריך וזקף לפי אותה עשה. יורנו מורנו הדין, ואם ידו על התחונ' או לאו, גם אם ראובן הנפטר הוא היה אמוד בכל כך משי חפצים ומעות וכעת לא נמצא לו כי אם מיעוטא דמיעוטא, ושמעון הנזכר כבר פסע ופשט יד אגב שטפא אגב ריהטא, האם הוא נאמן בשבועתו וישבע ויפטר, או אם נחייבהו ויתחייב לפי האומד ולפי מה שהיה אמוד וכו'.

תשובה. הדבר פשוט ששמעון פסע והרשיע לעשות במה ששלח ידו בנכסי היתומים כי בודאי כל מה שמציל מיד הישמעאלים הכל הוא של היתומים. גם תולעת המשי אשר לקחם וזקף המעות בהלואה על עצמו לא עשה כלום, וכל המשי אשר יעשה מהם הכל הוא ליתומים. דאמינא ליה מאן שם לך ומי נתן לך רשות לקחתם לעצמך. כי אפילו משכון שביד האדם שיש לו רשות למוכרו ולהפרע ממנו מעותיו כתבו הפוסקים שאינו יכול לקחתו לעצמו אפילו כסף שהביא לו בשוק, וזה פשוט. מכל שכן דבר שאינו ממושכן בידו ואין לו רשות ליגע בהם כלל ועיקר בודאי לא כל הימנו ללוקחם לעצמו ולעשות משי לעצמו אלא הכל ליתומים. שמתאמר הרי יש לשמעון לטעון שהוא מציל מיד הגייס שהרי הישמעאלים הם בחזקת רשעים וגזלנים וממון ישראל שנפל לרשותם בתא מכמר ואם כן הוי כמציל מידה ויכול לומר לעצמי אני מציל. הא לאו מלתא היא, דהא עיקר הא מלתא בפרק הגזול ומאכיל⁷⁰): תנו רבנן, שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמד גייס וטרפה ועמד אחר והציל הציל לאמצע, ואם אמר לעצמי אני מציל הציל לעצמו. היכי דמי אי דיכול להציל אפילו סיפא נמי לאמצע, ואי דאינו יכול להציל אפילו רישא נמי לעצמו, ומסיק רב אשי ביכול להציל על ידי הדחק, גלי דעתיה לעצמו, לא גלי דעתיה לאמצע, ע"כ בגמרא. והביאה הרמב"ם ולהיה פרק דמגילה⁷¹). ואם כן הכא יכול להציל הוא שאפילו (שאפילו) הם רשעים הישמעאלים] [ית, ב] וגזלנים לא חציפי כולי האי לאכול ממון שבידם. ואם יבא אחד מהרשאת היתומים היה מציל בערכאות. ואם כן כיון דמקרי יכול להציל אפילו אמר לעצמי אני מציל ולא אמר כלום אלא הוי לאמצע. שמתאמר מטונך יכול שמעון לטעון ולומר אפילו לפי דבריך הרי אמרו הכל לאמצע משמע שחולקים מה שהציל בין המציל ובין בעל הממון הא לאו מלתא היא דמאי דקאמר לאמצע חלילה לא אמרו שחולקים לאמצע כמו שאמר שגראא לכאורה אלא קושטא דמלתא כמו שהאיר עינינו מאיר עיני חכמים בחלכה רשי' ולהיה שכתב וזה לשונו: הציל לאמצע כל אחד מכיר את שלו ונוטל, וזה שמעון שהציל ממון ראובן ולוי ויתודה לא יקח מממונם כלום אלא הוא יכיר נכסיו ויקחם וכל אחד יכיר נכסיו ויקחם. ואם כן בנדון דידן שאין לשמעון שום נכסים ביד הישמעאלים אלא הציל נכסי ראובן המת הכל ליתומים, אפילו אמר לעצמי אני מציל, ואפי' תמצא לומר שהישמעאלים רשעים

70) דף קיז, ב. 71) צ"ל פרק י"ב מהלי אבידה, הלי י"א.

מכל מקום יכול להציל על ידי הדחק אם יבוא מורשה מהיתומים ויוליכם לערכאון] יציל על ידי הדחק, ואם כן אפילו תימא דמקרי יכול להצילו על ידי הדחק יזכה שמעון בתולעת המשי כיון שאמר לעצמו אמנם בשאר נכסים שהציל כיון שלא גילה דעתו ולא אמר לעצמי לגדל משי לעצמו, ואמנם בשאר נכסים שהציל כיון שלא גילה דעתו ולא אמר לעצמי אני מציל הכל הוא [יט, א] ליתומים וגם תולעת המשי לא זכה בהם אלא אם אמר בשעת הצלה מיד הגויים בפירוש לעצמי אני מציל בפני עדים אם היו שם, אבל אם לא אמר כן בשעת הצלה אעפ"י שאחר כך זקפן עליו במלוה ואמר שלקחם לעצמו לא מהני, משום דכיון בשעת הצלה מידם לא אמר לעצמי אני מציל כבר זכו בהם היתומים וכיון שזכו היתומים שוב אין לו רשות לקחתם לעצמו בלא רשות היתומים. נמצא ההכל[ן] העולה בידנו שאם החובות הללו או הדברים המופקדים הללו ביד הישמעאלים אם יכולים להציל מורשה של היתומים בלא על ידי הדחק בודאי דאפילו אמר לעצמי אני מציל בשעת הצלה הכל הוא ליתומים אפילו המשי ואין צריך לומר שאר החפצים, ואם אין יכולים להציל כלל וזה בחכמתו ובתוקפו ובגבורתו הוא גאלם והצילם מה ששום אדם לא היה יכול להציל אפילו על ידי הדחק או הכל שלו, ואם יכולין להציל אפילו על ידי הדחק או אם אמר בשעת ההצלה לעצמי אני מציל אפילו זקפן אחר כך במלוה לא מהני, והנראה לענ"ד כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן, כה מעתיר

הצעיר

[סי' זן שאלה. גר ישראל ואורו המאיר לארץ ולדרים מורי ור' [אלופי] ומיודעי החכם השלם הרב הכולל הדיין המצויין כמוהר"ר גר"ו. אל אילים אשים דברתי שאלתי ובקשתי יוסיף ימים על ימיו, ושנים על שנתינו הוא ובניו בקרב ישראל אמן. אמרתי גמרתו להודיע צערי לרבים שלמים וכן רבים על אודות מה שקראני אדברה ואולי ירוח לי²). הנה זה ימים ושנים אולי יותר משבע שנים אחי בן אמי כ"ר יוסף כהן נ"ע אספתי קבצתי לקחתי בהלוואה בהקפה מישראלים וישמעאלים סך גדול ושלחתי מ ב ג ד א ד בסחורה²) ללכת עם בני גילי אנשי עאנה בערים הקרובים לעירנו ערי קר"א אימ"ד²) והוא הלך

72 איוב לב. כ.

73 על קשרי המסחר בין בנדאד וערי סוריה וכפריה עיין בתשובה הנזכרת בהערה 48 שם לא צויין המקום אולם בסי' שלאחריו ע"א נזכרת בנדאד. גם במקור זה מדובר על התעסקות עם שיירות ישמעאלים ועל המסחר במשי. במקור אחר מדובר על "רו"ש (= ראובן ושמעון) שות' והלך רק לקנות סח' מ ב ל ובחורתו שבת בדרך ובאו עליו לסטי' הכוהו פצעהו ומת... בשירא ויש אתו סחורה הרבה". שו"ת. גבחר מכסף לר' יאשיהו פינטו, ארם צובה תרכ"ט, סי' קי"ה. רי"ג ע"א.

74 לא ידעתי היכן הן.

ומכר והצליח והרויח. ובנסותו אחרי הבצע זה אשר עשה: חזר והחזיר המעות ליד הערביאים¹⁶ הם בתורת הלואה וברבית והפרעון לזמן היריד יריד הערביאים בעיר חמת ולשם גבה הכל משלם ובהיותו שמה פתוהו יכלו לו אנשי שלומם בחושבם שהמעות מעותיו והרמים דמיו, עד שנשא אשה על אשתו אשר היא בעיר עאנה, ונשתאה לשם שנה אחר שנה, ואני בעוניי בעמלי לווה מזה ופורע לזה כל אותו הזמן עד שהוכרתי הוצרכתי לצאת חוץ ממחיצתי ולבא פה צובה והגהו לקראתי. וכל כוונתי להצילו מדעסקים הרעים אשר הוא מתעסק¹⁷ בו ולהוליכו עמי בחברתי הוא ואנשי ביתו לעאנה. ועל מנת כן הלך הלך לקבץ ולאסוף נדוהיו. הקפותיו הלוואותיו אשר יש לו שם ביער א"ל ז"ר הנזכר ובעונות הלך ולא חזר ולשם נפטר וכשומעי הנני מרעיד על מה שקראני וכי לא אדעה מי חדל אני. והאמת גמרתי אמרתי לעזוב חבל ההבל משני ראשין. אכין [?] עמדו עלי כל טובי העיר וחשוביה והם אמרו: איך תמאס יגיע כפיך, איך לא תחוס ולא תחמול על ממונן של ישראל ובפרט על שלש יתומות קטנות ושתי אלמנות אשר כבודם מכבודיך וכיוצא בדברים כאלה עד שנתפתיתי ולא עברתי על דעת חברי ובעל כרחי נתעכבתי נתארחתי עד זמן האסוף הוא זמן הגוביינא: תמוז אב אלול. באופן שגם החג, הוא חג האסוף אנהו פה צובה בעה"י. והדבר ברור וידוע לכל באי עולם איך בענין הזה הריני כמציל מיד הגייס מיד הדליקה מיד הנהר ואין לזולתי יד ושם ויכולת להציל מיד הערביאים הנז' שום דבר כלל ועיקר. וכעת הריני כמסתפק ושואל מכת"ר ושישיבני לפי מדת הדין ולפי מדת החסידות ואדעה מה חדל אני ואיך אתנהג עם היתומות והאלמנות. כי לפי מה שאני יודע כי כל העובון אשר ימצא לאחי ואשר נמצא מקדמת דנא נפטרו הכל לי משמי, וממנו היה מוציא הוצאותיו ולשאר ענייניו. וכעת סיבב ה' פני הדבר לשיחזור ויפול הכל בידי כי עתה הכל כהפקר. וזה בדוק ומנוסה איך מקדמת דנא נפטרו לשם שלשה אנשים מאנשי עירנו עיר עאנה והיו נכרים ידועים ומפורסמים אצל הערביאים ועם כל זה כפרו בכל [כ. ע"ב] ואכלו את ממונם ולא יכלו קרוביהם בשום אופן כלל ועיקר להשיג ולהציל.

סוף דבר אם אני אכנס ואכניס עצמי בסכנות הדרכים הם דרכי הגוים הזרים האכזרים ואציל בעזר הבורא מה שאוכל להציל. לפי שורת הדין וידיעני יורני אדוני ואדעה מה חדל אני. והנה מקרוב אירע מעשה אשר כיוצא בזה שנפטר יהודי אחד ויוסף בן תאבת שמו. והיו מעותיו מפורזים בחקפה כמו כן אצל הערביאים¹⁸ של האימיר פ'יאץ יר"ה. ומכל מקום הבית דין של עירנו פסקו לו להולך לפקח לגבות השליש מכל מה שיגבה ואינם כמו אלו הערביאים. וזה שאלתי ודברתי לפי שורת הדין. האמנם לפי המעשה אשאל מה יתברך שיתן לי כלבבי ולפי כוונתי לטובה להשכיל להטיב לבני ישראל וכדי שלא יאבד ממונן של ישראל ואין צריך לומר ממונן של היתומים והאלמנות. אבי יתומים ודיין אלמנות יעורני למען שמו יהיה עמדי בדרך אשר אנכי הולך כי לא נסיתי באלה כל ימי חיי לעבוד עבודה שהיא וזה לי. ועל הכל ישיבני מורי. ובפרט על מה שהבטחני מקדמת דנא על אודות אותם

השאלות ששאלתי מצד דברי ריבות בעלי ריבי שנואי נפש דוד והדוברים עתק לתת להם כדרכם וכרוצ מעלליהם. ומעתה אין עת ואין מקום להשיב על מה שראוי להשיב למעלת כתר. מאת: גרצע לעבוד עבודתו תלמידו

הצעיר דוד תאבת

והיום הזה אנכי שולח שנים שלושה שאלות אל שער בית דינו הצדק יגיעו. ומשם תבא אלינו תשובתו הרמתה. ושכרן אתו חיים עד העולם.

תשובה. החכם השלם הדיין המצויין כמה"ר דוד גר"ו.

ראה ראיתי את אשר [שאל] ממני להורות לו הדרך ישכון אור בענין עזבון המנוח אחיו ביד הערביים. שורת הדין לעניות דעתי כך היא: הגם שכת"ר אומר שכל מעות אחיך שלך אתה הרואה כי אתה הנותן לו כח לעשות חיל לשאת ולתת ולצאת ולבא כפי הנראה מדבריו. אין הדברים האלה בעדים וראיה. אדרבא כפי דבריו שכתב שפתוהו וגם יכלו לו בחושבם שהמעות מעותיו והדמים דמיו וכ"ו. הרי שכל ראויו אומרים שהמעות הם שלו. ובאיזה דרך יוציא כתר"ר מיד האלמנות והיתומות בטענה ריקנית בלא שטר ועדים. אשר על כן הכל הוא בחזקת האלמנות והיתומות. ואפילו היה לכת"ר שטר היה צריך לראות אם המעות נתנם לו בהלוואה או פקדון או בתורת עיסקא. כי לפי מה שהוא צריך להשיב כענין. אמנם כפי מה שנראה טענה ריקנית היא. ולא כל הימנו לטעון להוציא מחזקת האלמנה והיתומות. אמנם על אשר שאל שכת"ר מציל מיד הגייס. הלא יראה כתר"ר את אשר כתבתי על השאלה האחרת של החפצים זהב וכסף ומעות השני ומשם [כ"א ע"ב] יראה דבר הלמד לענייני שאם בודאי גלוי לכל העמים שאין יכולת בשום בריה בשום אופן להציל מידם וכת"ר יציל בודאי שמציל לעצמו. ואם יכולין להציל על ידי הדחק אם יאמר כתר"ר בשעת ההצלה לעצמי אני מציל יציל לעצמו. ואם לאו הכל לאלמנות והיתומות. אמנם הדרך הישר והטוב בעיני אלהים ואדם הוא שיעשה כאשר עשה אותו שהלך להציל נכסי יוסף שפסקו לו שליש מכל מה שהציל בשכר טורחו. גם כתר"ר לך בכחך זה אשר אנן בית דין נותנים ומתנים עם כתר"ר שיקח השליש והצל תציל, וה' אלקיך ירצך ואל אביך יעורך ואת שדי ויברכך כי תעשה חסד עם היתומים ואלמנות ויודוך כי תטיב לך ליתומי אחיך ושכרך הרבה מאד. זאת עצתי על פי התורה והנראה לעניות דעתי כתבתי. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו הקדושה והתמימה נפלאות. אמן.

כה מעתיר

הצעיר

יא

[סימן ס"א. ק"פ ע"ב] שאלה. איש אחד מבני עאנה עבד אל רחמאן צומיירי שמו אשר הלוח מעות לבני השיירה לישמעאלים בעאנא על מנת שיטרעו לו בצובה שלשים למאה וכשרצו הישמעאלים מעות עוד בא לו אצל כ"ר מנחם כהן ואצל כ"ר מנחם עזיין ולקח מהם לרצאנן [!] וכתבו וחתמו

בשטרות מקויימים איך לכ"ר מנחם כהן קרן מאתים וששה עשר גרושויש ריאליש. ולכ"ר מנחם השני מאה ריאליש, סך הכל ש"יו ריאליש. אחר כך יצא בשיירה עבד אל רחמאן הנז' וגבה המעות בצובה. אחר זמן בחזרתו ושובו לעירו עיר עאנא תפס אותו יונס שר העיר לפני אדוני הארץ הוא הפאשה¹⁷ ואמר איד האימיר צוה לענוש אותו אלף גרושויש. סוף סוף נתפשר עמו בין רב למעט. וכשבאו אליו מנחם ומנחם הנז' לקבל זכותם, טען עליהם ועל ק"ק עאנא איך בזמן ההוא זמן שהיו כולם בבגדאד וצעקו כולם על יונס זה הנז' לפני אדוני הארץ הוא הפאשא עד שהוצרך יונס להפסיד בין רב למעט להציל נפשו ועצמו אותה המשטמה נתקעה בלבו ולכן הביא עליו ועל עבד אל רחמאן זאת הגזירה. וטען עוד איך עבר ביניהם תנאים ודברים ביום ההוא שאם יארע ויבא שום נזק לאחד מהם מחמת אותה הצעקה, הנה כל אותם הצועקים מעתה יהיו מחייבים לפרוע שוה בשוה וכיוצא בטענות ודברים כאלה דבר וטען נגדם ונגד הקהל. ואחר שנדחה ונראה שאין בטענותיו ממש חזר לטעון על מנחם ומנחם הנז' באומרו איך היו גם הם בחברתו ועמו יום הצעקה ולכן הוא יהיה ויחשב כאחד מהם רוצה לומר שההפסד שהפסיד ליונס ויצאו אותו מאמצע גם בראותו שאין ממש בטענותיו הטענות האלה אשר טען בב"ד חזר לטעון גם בב"ד איך האימיר שמע וידע איך זה עבד אל רחמאן הלוח האותם הישמעאלים כל כך מעות לזאת שלח לענוש אותו ולקחת ממנו אלף גרושוי' והואיל מעות מנחם ומנחם היו בכלל ההלואה יפרעו ההפסד ההוא שהפסיד לפי מעות ועל זה נתחבט ונתחבטו עמו יום יום ולפני ב"ד וכששמעו מפיו דברים שאמר אלך ואמסור אלך ואומר לאימיר כך וכך. הלכו ועשו מודעה על אודות האונס ההוא ובאו ונתפשרו עמו, והפשרה היתה בבית דינו של החכם השלם כמה"ר דוד תאבת גר"ו, ובוה האופן שיקחו הקרן לבד הכתוב בשטרות שבידם ויצאו ופרע להם מה שפרע וביני וביני שלח [קפ"א, ע"ב] לדבר דבריו להחכם כה"ר אברהם לאניאדו יצ"ו והשיב בתשובתו אם אמת שהאימיר שמע איך הוא עשיר ועל זה קנס אותה הנה אלה מנחם ומנחם מחייבים מדין התורה לפרוע לו בהפסד שהפסידוהו, וכשהגיעה תשובתו זאת לעיר עאנא שלח החכם כה"ר דוד גר"ו להוכיחו איך ולמה ומנין לו לפסוק פסקים כאלו והם הפך הדין ממש אחר זמן יצא ובא לו זה עבד אל רחמאן אצל החכם כה"ר אברהם הנז' למדינת צובה והטעים דבריו לדין הנז'. ולזה הוסיף ירו שנית¹⁸ לכתוב לעאנא כתב וז"ל:

ראשי פרנסי מנהיגי וכו' ועל צבא תהלתם החכמים השלמים כמה"ר דוד

גר"ו.

אותותי אלה יעידון יגידון איך תאירו אל עבר פני הכתב והמכתב מעכ"ת. הגט הלא¹⁹ ראיתי את דבריהם הטוב, ועל דבר התשובה השבתי הנה אתם ידעתם כי כל התשובות כפי השאלות אנחנו משיגים אותה העת לא ידעתי שאתם לקחתם ממנו קנ"מ²⁰ ושבועה על כל אשר תגורו ביניהם בין בדין בין בפשרה. וכעת בא אלי

(76) משפט זה נתקח שלא במקומו.

(77) ר' אברהם לאניאדו. (78) צ"ל: הלום. (79) = קמ"ג גמור

עבד אל רחמאן בכתבים ובא אלי כתב החכם כה"ר דוד הנו' וקודם שאכתוב תשובה ראה ראיתי את כתבכם ושלחתי אחר כה"ר עבד אל רחמאן יצ"ו הנו' וגזרתי עליו שלא יסרב עלי דברי לתוך האמת והשלום אעפ"י שבדין התורה המודעה קיימת. והגני גזור בהסכמתכם גזרת התורה בכל תוקף אלות הברית בזה האופן שיקבלו מכר' עבד אל רחמאן הנו' מכל מאה גרוש ושל מ מ ט ב ע ב ג ד א ד שנים ותשעים וכל אשר יתן כתף סוררת לבלתי שמוע אלינו שרי קדש ליסרו בעקרבים וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידו עוד. כי כה"ר עבד אל רחמאן הנו' היה צועק שקבל מהם והוב שהיה שוה י"א שאה"ש⁸⁰) חשבוהו עליו ב"ב שאה"ש. הכל חקרתי ודרשתי ועל כן גזרתי הפשרה הנו'. אחלי יכוננו תעמדו לימין שר' ⁸¹ עבד אל רחמאן הנו' ותצילו אותו מחביריו שהיו שותפים עמו ממכה שנים וחייבים על פי התורה כאשר כתבתי בתשובה שכל מין נזק והפסד שיבא לכל אחד יהיה לאמצע כאשר הבאתי מהרמב"ם ז"ל פרק י' מה' שלוחין ושותפין וז"ל: כל מין פחת והפסד שיבא לאמצע וכן הביא הטור [ח"מ. סי' קע"ו] וכן הביא הרשב"א ז"ל וכן שכן בנדון דידן שיגיד עליו רעו ⁸²) שפעמים אחרות הפסיד ראובן ושמעון והוציאו ההפסד מהאמצע הוא עבד אל רחמאן וחביריו יצ"ו יהיה פסידא של כ"ר עבד אל רחמאן לאמצע. ואני גזור עליהם בהסכמתם גזרת התורה אל יתנו כתף סוררת בדבר הזה, ואתם תעמדו לימין כ"ר עבד אל רחמאן הנו' על הדין ועל האמת להציל עשוק מיד עושקו. ובכן כסא תורתכם ירום ונשא וכו'. החותם פה צו בה סדר אתם נצבים וכו'.

הצעיר אברהם בכ"ר שמואל לאניאדו ז"ל

ע"כ תשובתו וגזרתו ופסקיו באופן שגזר על מנחם ומנחם הנו' שיקבלו דעתו על מה ששמע טענות ודברים של עבד אל רחמאן שלא בפניהם וגזר עליהם שיקיימו פשרתו ולא עשה באופן שיפשר ביניהם על מה שהם תובעים את עבד אל רחמאן בריוח שעשו עליו המודעה וכפי מה שהוא מודה איך המודעה היא קיימת אלא סילק את השותפין מהריוח גם ביטל הפשרה העשויה בקנין ש"מ ⁸³) ובשברועה וגזר שישוב עבד אל רחמאן ויקח כל מאה שמונה גרוש ושל גם ירויח הפרש מה שיש בין הריאליש לשאה"ש"ש הבגדדיים שהוא גזר שיקחו מעבד אל רחמאן צ"ב פרחים משאייש בגדדיים כל פרח שמונה שאה"ש.

אלה וכאלה מעשיות החכם כה"ר אברהם הנו'. ושלוש רב מאת המשתתחים מרחוק כדין וכחק. צעירי הצאן קהלות עאנא. ובעקבותם תולעת ולא איש הצעיר וקטן דוד בכ"ר תאבת ז"ל.

תשובה. זר מעשהו נכריה עבודתו עבודת החכם המורה מארץ רחוקה לרדות בחזקה את עם אשר לא קבלוהו עליהם ודבר אין להם עמו ויש להם על מה שיסמוכו

80) מטבע פרסית קטנה נקראת על שם השאה, היתה עוברת לסוחר גם בעיראק עד המלחמה

העולמית הראשונה.

81) = ש"ך. 82) אייב לו, לב.

83) ז"ל: בקנין שלם.

חכם, דיין ומנהיג אותם. ואם שאלו ממנו שאלה [קפ"ב, ע"ב] היה לו להשיב הרי יש לכם חכם ועמדתם לפניו וקנה מידכם על כל אשר יאמר בין בדין בין בפשרה ופישר ביניכם מה לי עוד להיטפל ביניכם. וזהו אפי' אם יהיה הדין עמו ומה גם שאין הלכה כדבריו דאין השליח ולא השותף חייב לשלם העלילות מה שהעלילו עליו ולקחו ממנו בעלילות דברים. ומה שכתב הרמב"ם שחייב בכל הפחת והחיוק היינו היוק ופחת שבא מחמת הסחורה וכדומה. לא מחמת עלילה שהעלילו עליו. וכן כתב הרמב"ן זלה"ה בתשובותיו סי' כ' ⁽⁸⁴⁾ — — — [קפ"ג ע"א] בפירושו שאין השותף חייב בנוקי שותפו אם העלילו עליו.

איברא דאם תפיסת הצר הצורך היה על השיתוף כמו שטען שתפסו לפי שנתן ממון ברבית שלושים למאה אפשר שיש לו על מה לסמוך הרי הנוק בא מחמת הממון של השותף ועל כל ממון השותף מוטל לפרוע. ויש להביא ראיה לזה ממה שכתב המרדכי בבא קמא [סי' ק"צ] וז"ל: ועוד השיב רבינו מאיר על שאלת ראובן שקבל עסקא משמעון ומכמה בני אדם ושוב תפסו המושל עם שאר היהודים ולא השיגה ידו כדי גאולתו ולקח מן העסקא ונתן פדיון נפשו וכו'. וכתב בסוף דבריו כיון שלא תפסו לבדו אלא עם כל שאר היהודים ולא בעלילה בא עליו כל כי האי גוונא חייב ליתן מכל העיסקא לפי חשבון וכו'. ויש לדמותו לההיא דפרק הגזול כי היכי דהתם אדעתא דכסא דכספא וכו'. הכא נמי שר העיר נותן דעתו לגבות מכל אחד לפי העסק הממון שהוא מתעסק וכו'. אם כן הכא נמי הוי הכי וקל וחומר הדברים אם בפירוש תבעו שהלוית סך גדול שלושים למאה בודאי שישלם לו מכל דמי ההלוואה.

אלא שרואה אנכי שלא בירר טענה זו ולא הביא עדים על זה שעלילות השר היה על זה. אלא ראיתיו ניתק מטענה אל טענה משמע שבודאם מלבו.

הילכך אם יביא עדים כשרים שהשר לא תפסו אלא בשביל תביעה זו או יתחייב ליתן כל אחד שהיה לו ממון שם זו היא שורת הדין. אבל אם קנו מהם ונשבעו כל דבר הפשר אשר יפשר ביניהם ופשר כפי מה שהורוהו מן השמים איך יעלה על לב שום חכם [קפ"ג, ע"ב] אפי' אם היה רב מפורסם לגזור עליהם גזרות שיקיימו את דבריו. באמת לא שמענו ולא ראינו מי שעשה כזאת ולפי שאהבתי אותה וזכחתיו תוכחת מגולה שלא יוסיף לעשות כדבר הזה ולא יתן אצבעו בין שיניהם כי בזמננו הלואי יקבלו דין התורה מכל שכן גזירות ואלות. וכן לא יעשה. וידעתי נאמנה שהחכם השלם הדיין המצויין אביו זצ"ל לא היה עושה כדברים הללו לרדות את בני עיר אחרת במקל וברצועה כיון שאין הדין כך מה גם אחר הפשרה הנעשית בקנין ושבועה. וגם הפשרה היא אם המודעה נעשית כדיון וכשורה והכירו באונסו המודעה קיימת והפשרה בטלה. וזה טשוט ואין להאריך בו. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. כה מעתיר

הצעיר יום טוב צהלוין.

דברי פי חכם חן ודבריו אין צריכים חיזוק. ואין להאריך במקום שיש לקצר. נאום הצעיר סוליימאן אוחנה.

יב

[סימן סב. קפג ע"ב] מעשה שהיה כך היה: בפנינו עדים ח"מ באו כ"ר עבד אל רחמאן יצ"ו וכ"ר נג"ם יצ"ו והודו בפנינו הודאה גמורה ונכונה כמודים בפני ב"ד חשוב בישראל בלי שום אונס ותנאי ואמרו לנו הו ע'ינו עדים נאמנים וקנו ממנו קנין גמור וכתבו וחתמו ותנו ביד כה"ר יוסף תאבת יצ"ו להיות בידו לראיה ולזכות מחמת שאנו חייבים לו סך חמשים ושנים גרושוי יפים ושלמים והם עלינו בתורת חוב וזמן פרעונם בע"ה ערב פסח של שנת השע"ד ליצירה. ואם יתאחר הפרעון הנז' נהיה מחוייבים בתורת נדר ערך החוב לבית המקדש ושנינו ונחנו החייבים הנ"ל ערבנים וקבלנים זה לזה באופן שאם יגיע זמן הפרעון הנז' מכל מי שיהיה מצוי מהחייבים הנ"ל יפרע חובו הנ"ל ממנו אם מזה אם מזה. וקנינו מיד החייבים הנ"ל על כל הנ"ל קנין גמור מעכשיו בקנין סודר ובמנא דכשר למקניא ביה. בכיטול כל מיני מודעות שבעולם וכתבנו וחתמנו ונתננו ביד כ"ר יוסף הנ"ל היום-יום ב' כ"ג לחודש שבט השע"ד ליצירה. פה ענא. והכל שריר ובריר וקים.

הצעיר חלפון בכר דרויש ג"ע משה כהן. צוה לחתום.
יצחק פצ'ל.

לפנינו אנחנו ב"ד ישכנו יחד [ובא] יוסף תאבת יצ"ו ועמו שלשת האנשים השותפים הלא הם כ"ר עבד אל רחמאן וכ"ר נג"ם וכ"ר סוליימאן מנצור והוציא שטר כתוב וחתום איך הודו לו לכ"ר יוסף השותפין עבד אל רחמאן ונג"ם בשנים וחמשים גרושוי והפרעון לפסח שנת השע"ד. ואם יעבור זמן הפרעון נתחייבו עבד אל רחמאן ונג"ם לפרוע לעניי ארץ-ישראל שנים וחמשים גרושוי ושניהם ערבנים קבלנים פרענים זה לזה. ואמר כ"ר יוסף הנז' איך עבר הזמן והם לא פרעו ולכן נתחייבו בנדר ולפרוע הסך. השיבו השותפים איך יש להם מודעה על ידי עדים שמה שכתבו לו ונתחייבו היה מתוך אונס. סוף סוף ישבו לטעון טענותיהם אלו כנגד אלו. ולבסוף מה שנחברר שהדין עם כ"ר יוסף הנ"ל ושהם חייבים לו זכותו וגם חייבים בנדר לעניים. הואיל והיה הדבר במעכשיו ומבלי אסמכתא. ולכן כתבנו זה לראיה ביד כ"ר יוסף הנ"ל. והיה זה ביום ג' י"ט לסיון השע"ד ליצירה פה ענא נא וקיים.

ממני הצעיר דוד בכ"ר תאבת זל"ה חלפון בכ"ר דרויש
יצקב נאצר יצחק יוסף

שאלה. הלא הוא אנכי הצעיר לע"ד דנתי. חייבתי השותפין הנ"ל בנדר שהם חמשים ושנים גרושוי הנ"ל. אכן החכם כה"ר אברהם בכמה"ר שמואל לאניאדו גר"ו חלק עלי ואמר הואיל וטענו השותפים הנ"ל איך היתה להם מודעה אע"ג דלא נתקיימה ולא היה שם מודעה, מכל מקום השותפין פטורין הם מהנדר ואינם מחוייבים כי אם בזכות כ"ר יוסף הנ"ל שהוא שנים וחמשים גרושוי הואיל

וואמרו שיש להם מודעה על זה שמכה דעתם ומטעם זה הם פטורים מהגדר. יורנו [קפ"ד ע"ב] מורה צדק הדין עם מי ושכרו כפול ומכופל כפלי כפלים מן השמים.

תשובה. דברי האומרים שהם פטורים מהגדר איני מכיר מהיכן הרגלים דלא ימנע מחלוקה אם טענת המודעה טענה ויש להם עדים כי אנוסים היו ועשו מודעה. אם כן גם כן מהחוב הם פטורים כיון שיש להם עדים שמסרו מודעה כהלכתה. ואם המודעה אינה כלום לפי שלא ביררו בעדים אם כן למה יפטרו מן הגדר. והתימה על האומר כן לא יהיה כח הדיוט חמור מכה הקדש אם חייבים לשלם להדיוט מפני שלא בירר שהיה שם מודעה כיצד לא תחייב לשלם להקדש.

תדע שהרי מצינו חומר בנדרי הקדש מנדרי הדיוט שבנדרי הדיוט המתחייב לחברו בלשון אם יהיה אם לא יהיה לא מהני משום דהוי אסמכתא. ובלשון הקדש מהני אפי' בלשון אם יהיה. וכן כתב הרמב"ן ז"ל בתשובותיו סי' קפ"ג וז"ל: עוד נשאלתי המקדיש בלשון אסמכתא מהו. ונראה דקנה ההקדש מדתן פרק ב' דגזיר אמר אמרה פרה זו הריני נזירה אם עומדת אני וכו'. וכן כתב בסוף דבריו וכן נראה אם יהיה אלהים עמדי וידר יעקב נדר ואמרינן בבראשית רבא לאמר לדורות שיהיו נדרים בעת צרתם וכו'. עכ"ד כ"ג. הרי מוכח מהכא דחמיר נדרי הקדש דמהני אפי' בלשון אסמכתא. וכן כתב הטור שהיא סברת גדולי המורים. ואם כן מעתה כיצד יתכן בנדרי הקדש ונאמר שיהיה פטור משום דפטורים משום דכיון שאמרו שיש להם מודעה על זה שמכא דעתם. ומה לנו לסמיכות דעתם אם סמכו על שקר ודבר כזב. שהרי לא נתברר שמסרו מודעה. וזה פשוט אין להתעקש בו. הילכך הכלל העולה מדברינו דאם לא יש עירי מודעה שהיתה כהוגן וכהלכה ומהני לחייב נכסי של הדיוט לפרוע מה שנתחייב לו מכל שכן שנתחייב לפרוע נכסי ההקדש. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. כה מעתיר.

הצעיר יום טוב צה לון

כך נראה לע"ד כדברי החכם השלם הרב מורה צדק. וה' יצילנו משגיאות אמן.

נאם הצעיר סוליימאן ן אוהנא

יג

[סי' כ"ה ע"א ע"ב] שאלה. ראובן שמת אביו ואחר מיתת אביו תפסו לראובן על חובות אביו ומה גם אנשי העיר לקחו מראובן מס על אביו לאחר מותו שלש שנים. באופן שראובן פרע החובות וסבל עול המסים אשר על אביו והיה לו אח קטן וראובן זן ופרנס וכלכל את אחיו וגדל אותו בגעגועים ונתן שכר למלמדים אשר למדו אותו תורה ותרנוס ושרח והלכות שחיטה ולמדו אותו מלאכה באופן שגדל את אחיו עד שחיה בן עשרים שנה והיה יכול לעצמו ולאחרים בפרט באומנות אשר למד

אותו וגדלו מקטנתו ועד היום הזה. וכעת ראובן תובע לאחיו כל מה שהוציא עליו משכר המלמדים ואשר זן ופרנס אותו וכל מיני הוצאה אשר הוציא עליו וחלקו אשר יבא עליו מענין המסים אשר סבל על אביו. לפי שהשעה דחוקה עליו וצריכא לו. יורנו מורנו אם יכול ראובן להוציא מאחיו כל הנזכר לעיל, ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. ראוי לדעת החובות בעד אביו אם הניח אביו מעות היה חייב לפרוע ואם לא הניח למה פרע ואיזה דיין חייבו לפרוע כי מן הדין אינו חייב לפרוע מכיסו, וא"כ מה שתובע מן הקטן שיפרע לו חלקו הרי יאמר לו אם היו נכסים שהניח אבינו ופרעת הרי פרעת ממעות אבינו ומה תשאל ממני. ואם לא הניח אבינו מעות למה פרעת הרי לא היית חייב לפרוע ואם אתה רצית לעשות לפנים משורת הדין אני איני רוצה, ועל מה שהוציא עליו מעות ושכר מלמדים ראוי לו לפרוע לו ולא יהיה כפוי טובה. ואם יטעון שבמתנה נתן יקבל עליו חרם שלא היה בדעתו למחול לו אלא יתבע אותו כשיגדיל ויתפרע ממנו.. וצור יש' 86) וכו'.

יד

[ע"ט ע"ב] בהיות אמת שידענו נאמנה שיצחק לא צ'ם הלשין ומסר על איש זקן אחד ואמר למשנה שזה האיש הזקן זה לו כמה שנים שלא נתן למלכות מנדא בלו והלך ותרין זו תועלת גדול למלך שיחשוב השנים ולפחות יגיע למלך ת"ק גרושו' ממנו ואנחנו ק"ק של מערביים כאשר שמענו מה שמסר הלכנו למשנה ואמרנו לו שזה האיש אשר אמר עליו זקן מאד ואין לו כח לעמוד שהרי עבר ממאה שנה ובניו הם. מפרנסין אותו ואין לאל ידו ופיסנו המשנה בדברים ואמרנו שזה דרכנו דרך ישראל לסבול עלינו עול אשר יבא עליו לאיש אשר כזה וכיוצא בו ואין לך עלינו בזה תפיסת יד, וצדקה תחשב לך. אזי כששמע דברינו דברי אמת וצדק שתק מעליו. נמצא שאלולי ה' שהיה לנו ליתן בלבנו רחמנות נפרס גדלח הזקן. ואתם עם ה' אשר בידכם כח לייסר לאיש אשר אלה לו וכדומה לו אשר על כן הודענן] לכם מה שהיה לפנינו וה' הטוב בעינינו יעשה. ולראיה חתמנו שמנו פה העיר עאנא וקיים.

מרדכי ז' עבד אלסייד ג'ע
שאו לן רחמים.

זה הבליעל אשר עשה הנבלה הגדולה הזאת ראוי לייסרו כדי רשעתו שיכריזו עליו בכל קהלות יש' ויבדילוהו מעדת יש' ולא יצרפוחו לעשרה ולא יטפלו בו לא בגילו ולא באבלו עד ישוב ורפא לו ותענישוהו סך אשר יראה בעיני העדה העוסקים עם הצבור ושומע לנו ישכון בטח ועליו תבא ברכת טוב.

טו

[ס' כ"ח. פ"ב ע"ב]. שאלה. יורנו מורנו ורבינו שוחט שאינו קבוע ושחט ביום ששי בשבת כמה בהמות והכשיר אותם ולקחו היהודים בשרם. ואחר כך שחט בהמה אחת והלך לו לצורכו. אחר כך בא נער אחד מבני ישראל והראש בידו ויאמר לחבירו ראה כי הראש הזה מוגרם. השיב לו חבירו נשאלה את פי השוחט ונראה מה יהיו דבריו. עודם מדברים זה עם זה והנה השוחט בא לשחוט ויאמרו לו ראה זה הראש אשר שחטתה כנראה שהיא מוגרמת אמר להם אני שחטתי יפה ובדקתי הסימנים שכך אני מצווה מרבתי לבדוק הסימנים אחר שחיטה כאשר צוה משה רבינו ע"ה וכו' ⁸⁷. וזה שאמרתם שהיא נבילה לא ידעתי מה היה לה אם הנער ההוא אשר חתכה לא ידעתי מה היה לה. אמנם על הספק הרי היא אסורה ואסרה על ישראל ואנשים אשר [פ"ג. א] היו שם לקחו בשר מאשר שחט בראשונה והלכו להם וכששמע דוד ת א ב ת אלו הדברים מפי הנער אשר היה בידו הראש תכף ומיד העביר קול בכל מחנהו שכל מי שלקח בשר מאותו הבשר אשר שחט ר' פלוני שישליכו אותו לנהר פ ר ת ואנחנו לא ידענו.

ויהי בבוקר וישלח אלינו פלוני לאמר כי כל מי שקנה מאותו הבשר אשר שחט אותו השוחט באותו היום שישליכו אותו לנהר פרת. אזי אנחנו שאלנו את פי השוחט איך היה הענין. אז השיב השוחט אשר הוא שחט יפה ובדק הסימנים אחר שחיטתו. אותו הראש אשר הם אומרים שהיתה מוגרמת לא הראני אותה ועדיין היא תלויה בצואר. אלא אחר שחתכו אותה לא ידעתי אם הנער ההוא כשחתכה עשה כאשר רצה או אם הנער היהודי אשר נמצא אתו והוא תחת ידי דוד ת א ב ת אם עשה הדבר לתפוס עליכם עלילות ואני אקבל עלי נח"ש ⁸⁸) בכל אלות הברית שלא שחטתי אלא יפה ובדקתי הסימנים יפה אזי שלחנו שמש של הקהל אחר שוחט אחד שהיה עומד כעת ונראה כיצד היה הדבר וכיצד ראה את הראש ביד הנער או בצואר ונראה מה יהיו דבריו אם אמת היה הדבר לא נאכל על הספק אעפ"י שהיא מותרת [פ"ג. ב'] וכשבא השמש לבית הכנסת המזרחית גער בו החכם ואמר לו אחר שאסרתי הבשר מי יוכל להתיר ומי בכם יודע אשר יוכל להראות לפני ולא רצה לשלוח לא השוחט ולא הנער אשר היה בידו הראש. וכשבא השליח לבדו וספר לנו כל מה שאירע לו אזי ידענו נאמנה כי תואנה הוא מבקש כדי לחרף אותנו על לא חמס כמנהגנו. והשוחט אשר היה עומד אמר לא ראיתי הראש אלא ביד הגוי אזי דוד הגוי אסר כל שחיטת השוחטים אשר מאותו הקהל וכל בני קהלו לא היו אוכלים משחיטת קהל מערביים.

בעת שראינו כך שנתגלה הדבר בפני האומות והיו אומרי' הגוים שהיהודים יש להם כמה דינים שאלו אוסרים ואלו מתירים. בעת ששמענו כך גם אנחנו גורנו ואסרנו אפי' פתם. עד שבאנו קטטות ומחלוקות ומריבות דבר שלא ישוער. גם אמר

(87) עיני שלחן ערוך, יורה דעה, סי' כ"ג, סעיף א'.

(88) = גזוי חרם שפתא.

חכם של קהלם שהשוחט לא נפסל מפני כן אלא שחיטתו כשירה. לכן יורנו מורה צדק הדין עם מי ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. אם יש לתלות בגוי שעשה זה המעשה כיון שקבל עליו השוחט ששחט כראוי ובדק הסימנים ולא היה בחם הגרמה הוא נאמן, והנער שאומר שמצאה מוגרמת כיון שיש לתלות בגוי [פ"ד, א] שעשה הדבר ההוא מוקמינן בהמה בחוקתה ונאמר שהגוי עשה הדבר הזה ומה גם שהנער היהודי אינו מכחישו ואומר לא זה ידי משם וראיתי שהגוי לא עשה הגרמא אלא אומר סתם זאת מצאתי דודאי דתלינן בגוי כיון שלא ראהו והיא דבוקה בצואר ולא זו בלבד אלא אפילו מכחישו הנער ואומר אני ראיתיה כשהיתה דבוקה בצואר והיתה מוגרמת אינו נאמן כיון שהשוחט מכחישו ואומר אני בדקתי הסימנים אחר השחיטה והיתה כהוגן בלא הגרמה וכן כתב הטור יורה דעה והביאה הרב מהר"י קארו בספר הקצר שלו לפסק הלכה אם הבדוק אומר כסדרן היתה הסירכה ואחר מכחישו ואומר שלא כסדרן הלכה מוקמינן בהמה בחוקת כשרות עכ"ל. הרי שאעפ"י שמכחישין זה את זה מוקמינן לה בחוקת כשרות—מכל שכן בידון דידן שהשוחט אומרים עליו שהוא מומחה מפי החכם הר' דוד. אלא שעתה טוענים הקהל מערביים כי משנאתו אותם הוציא עליהם עלילה זו והוא שלח את נערו לעשות את הדבר הזה, הילכך לא מהימן ומה גם שאומרים שרגלים לדבר, כי משנאת אותם עשה שאם לא כן למה אסר כל שחיטת השוחטים שבקהל מערביים ואם זה חסא האחרים מה חסאו וגרם לעשות תקלות [פ"ד ע"ב] גדולות וחילול שם שמים שאומרים הגוים נעשית תורתכם כשתי תורות. שהמערביים הם אוסרים מאכל המזרחיים המזרחיים הם אוסרים מאכל המערביים, ולא זו בלבד אלא שבא בשאלה שאמר שהשוחט שעשה המוגרמת אומר שהוא כשר. והתימה על עצמו טבח שיצאת טריפה מתחת ידו נקטינן דמעבירין אותו וכיצד הכשירו מפני שהוא תלמידו ואסר הבשר ובשר כל השוחטים בק"ק המערביים.

טז

[קצג. א. סי' נז] שאלה. הותיק כ"ר עבד אלה נ"ע עשה צוואה ויום ג' לפטירתו קרא חכם הקהל לבנו יחידו ושאל את פיו על צואת אביו וחילוקיו על איזה אופן היה למי ולמי. השיב הבן שיתנו מאה גרושוש לעניי העיר ולבתי כנסיות ולזולתם לכל אחד בשם. והנה היום כשעמדו הגבאים לגבות טענו הטוענים ואמרו הואיל ואין כעת הוכחה שהבן הגדול אין בהודאתו ממש והמוציא ממנו עליו הראיה. יורנו מורה צדק הדין ושכמ"ה.

תשובה. במקרה כ"ט מתלכות זכיה ומתנה כתב הרמב"ם ז"ל: קטן עד שש שנים אין הקנאתו לאחרים כלום, ומשש שנים עד שיגדיל אם יודע בטיב משא ומתן מקחו מקח וממכרו ממכר ומתנתו קיימת. בין בדבר מרובה בין בדבר מועט. בין במתנת בריא בין במתנת שכיב מרע וכו' וחכל במטלטלים. אבל בקרקע אינו מוכר ואינו נותן עד שיגדיל ויגיע לעשרים שנה עכ"ל. לכן זה הבן הואיל והוא פסח וחריף

ואינו שוטה ממכרו ממכר במטלטלין גם מתנתו ומחילתו קיימת. ואין צריך לומר הודאתו בדבר כזה שהיא הודאה וששט. ממני

הצעיר דוד בכר תאבת זלה"ה

תשובה. הדברים ברורים דהודאת הקטן הודאה ומהני כיון שהוא יודע בטיב משא ומתן דהוא עונת הפעוטות כמו שכתב הרמב"ם פרק כ"ט ממכירה. ואין לומר דבהודאה לא בעינן שיגיע לעונת הפעוטות אלא בכל גוונא הודאתו הודאה מדכתב הרמב"ם ז"ל פרק ה' מנטען וז"ל: קטן שטוענו [קע"ג. ב'] בגדול אם טוענו בדבר שיש לקטן הנאה כגון עסק משא ומתן והודה הקטן נפרעין מנכסיו ואם טענו בדבר שאין לקטן הנאה כגון נזיקין וחבלות אעפ"י שמודה ואעפ"י שיש לו ממה לשלם פטור אפי' לאחר שיגדיל עכ"ל. הרי מכאן היה נראה דהודאת הקטן בדיני משא ומתן לאפוקי נזיקין וחבלות מהני אפי' יהיה קטן שלא הגיע לעונת הפעוטות מדסתם הרמב"ם ולא פירש דוקא שהגיע לעונת הפעוטות משמע דבכל גוונא מיירי אפי' לא הגיע. והיה אפשר להביא עוד ראיה לזה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל סמוך לה וז"ל: הורו רבותי שאין נשבעין על טענת הקטן שבועת התורה אבל שבועת היסט נשבעין אפי' היה קטן שאינו חריף לענין משא ומתן נשבעין היסט על טענתו וכו'. הרי מדסמך ענין לו למה שכתב למעלה משמע דהוי ממש דומה לו. וכי היכי דהתם כתב דאפי' שאינו חריף לענין משא ומתן נשבעין על טענתו. אם כן גם הדין האחר שכתב סמוך לו דהודאתו הודאה הוי נמי הכי בכי האי גוונא אפילו אינו חריף וכן הדין האחר שכתב אחר כך וז"ל: ואם היה התובע מן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר שיש הנאה לקטן שישתכיר לו שכיר הרי זה נשבע ונוטל מן הקטן עכ"ל. הרי שלא חילק בין חריף לטפש דבכל גוונא נשבע ונוטל. אם כן הדין של מעלה הימנו הכי נמי הוי אעפ"י שאינו חריף מדסתם ולא פירש. כך היה נראה לפרש, אלא שהרב המגיד ז"ל כתב דדוקא שהגיע לזמן הנו' פרק כ"ט מה' מכירה וכו' עכ"ל. הרי דשלל הרב המגיד פירוש זה והטעם דאע"ג דלענין שבועה נשבעין היסט על טענתו אעפ"י שאינו חריף לא מפני זה נלמוד להודאתו שתועיל אפי' אינו חריף. זה אינו דאם אינו חריף- כיצד תועיל הודאתו [קע"ד. א] לחייבו הרי נימא דמה שהודה הוא מפני שהוא. טפש ואינו יודע כמו שאנו אומרים במשא ומתן שלא יהיו מעשיו קיימים כשאינו חריף אבל לענין השבועה לא שני לן בכל גוונא נשבעין היסט על טענתו אפי' אינו חריף. זהו הכרח לדברי הרב המגיד. ואם כן מעתה בנדון דידן אם הגיע לעונת הפעוטות הודאתו הודאה ואין לומר דהרי כתב הרמב"ם ז"ל דהודאתו הודאה דוקא בדבר שיש הנאה לקטן אבל בדבר שאין לו הנאה לא הא לאו מילתא היא דתא הודאה דנדון דידן יש לו הנאה מיקרי ולא שלל הרמב"ם אלא נזיקין וחבלות אבל כל שאר מילי אית ביה הנאה לקטן קרינן ביה. תדע דתא בההוא גוונא דכתב הרמב"ם שטענו הגדול והודה הקטן שהוא חייב לו מההונאה יש לו לקטן. הרי אדרבה אין לו הנאה אלא חיוב שמורה לתתחייב. אלא מאי אית לך למימר דמיקרי אית ליה הנאה מפני שהנדון הוא דבר שיש הנאה כגון עסק מקח וממכר אעפ"י שעתה אין לו הנאה שהרי הודה ומתחייב כיון שבנדון העסק יש לו הנאה מהני דוגמת מה שכתב אחר כך שהשכיר נשבע ונוטל מהקטן דקרינן ביה הנאה לקטן

שימצא מי שישתכר לו אעפ"י שעתה אין לו הנאה כי אם היוק. אם כן הכא נמי בנדון דידן הודאה שהורה שאביו חלק מנכסיו כיון שהוא אינו נזיקין וחבלות יש לו הנאה מיקרי דהרי דוגמת עסק משא ומתן שמה שצוה לתת מנכסיו עסק משא ומתן מיקרי שעתה הודה שאמר אביו שיתנו מנכסיו. ואפשר פעם אחר יאמר שפלוני חייב לו וכיוצא בזה נמצא שעסק משא ומתן מיקרי ולא שלל אלא נזיקין וחבלות בלבד וזה דייק דקאמר כגון נזיקין וחבלות משמע לא זולת וזה פשוט לע"ד. אם כן בנדון דידן הודאתו הודאה אפי' מעתה שהוא קטן ואין אנו צריכין להמתין עד שיגדיל ויעשו כהודאתו אלא עתה בקטנותו יעשו כהודאתו. והנלע"ד כתבתי. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות. אמן.

כה מעתיר הצעיר

[יום טוב צהלון]

זו אינה צריכה לפנים לדברים פשוטים הם.

הצעיר חייא הרופא

דין הרב מורה צדק אמת ואין להאריך.

הצעיר סוליימאן ׳ אוחנה

כבר הארכתי בדין זה בפסק⁸⁹ ששאלו ממני זה כמה שנים, והדין דין אמת כמו שכתב הרב הפוסק. נאם

הצעיר משה קאסטיל אק.

יך

[סי' נ"ח. קעד, ב] שאלה. מרת מלוך אלמנת כ"ר יצחק זרזקי הלוי נ"ע באה לפני בית דין לתבוע כתובתה וכשלא נמצא מבעלה עזובן כי אם אותה ה מ ר ב ע"ה⁹⁰ הנקראת מרבעת בית כלאלה המוקפת בכתלים וגדרים מכל רוחות ומסויימת וידועה בשמה ובמצריה. וכשעמדו בית דין להגבותה להטען⁹¹ עליה נסים בן בעלה איך המרבעה הזאת בכללה לא היתה לאביו כולה אלא היה לישמעאלים בה חלק מה בשותפות ואני הוא שקניתיו לי לשמי באופן שאני ואבי שותפין בה ויש לי עדים ישמעאלים. וכשהביא העדים הישמעאלים וידע שאין עדותם עדות חזר וטען אין החלק הזה הנז' נתנו לו אביו בשטר הוא ושאר כל המרבעה הנז' והוציא מידו שטר המתנה הנ"ל. סוף סוף נפסק הדין ונגמר שהאלמנה תקח לה כל אותה המרבעה בכתובתה או יפרעו לה מעות. כראות נסים הנז' כל זאת פשט את הרגל ובעט בדין ובדיינים ואחר כמה התראות נדוהו ועמד בנדויו ולא נכוה אפי'

⁸⁹ עד כמה שידוע לי לא נדפס פסק זה בשום מקום.

⁹⁰ גיטא. — על עסקי ירושה על מרבעה אחרת בעאנה, עיין שו"ת מהרי"ם הנדפסות.

סי' כ"ד, ק"ס ע"ג. שם נכתב בטעות ע"ח. וצ"ל: ע"ח.

⁹¹ צ"ל: טען.

בחמי חמין. אחר ימים חזר ובה בטענת אין המציא לו עדי ישראל והמה יעידון יגידון איך אחר זמן שנתן לו ואביו את המרבע"ה הלך הוא וקנה לו לעצמו אותו החלק הנ"ל. באופן שהפך ונתהפך לכמה צדדין כל כך ותמיד הוא נתלה ותולה בחבלי השוא דוחה ומסרב אף על הדין האמת והשלום. ושלוש מאת השואלים לרבותינו הורונו מה דינו ושכרם כפול מן השמים.

תשובה. הדבר ברור דכיון שהוציא שטר מאושר ומקויים כהלכתו כל המרבעה בכל חלקיה אפי' אותם החלקים שהיו לשמעאלים היו לאביו ואביו נתנה לו. אם כן פשיטא שהאלמנה גובה כתובתה ממנה בין שקדמה כתובתה למתנה טורפת לקוחות כהלכתה, ואעפ"י שהביא עדים אחר כך שהיו החלקים ההם של הישמעאלים ושהוא קנאה מהם ולא מהני משום דטענינן כדי שלא לפסול שטר הכתוב כהלכתו והוא הוציא וסמך עליו והוא מאושר ומקויים כדי שלא לפסול העדים ויהיה הוא כפרן נאמר דהעדים שהעידו שהבן קנה החלקים מהישמעאלים אמת הדבר אלא שקנאם לאביו שעשאו שליח לקנותם מהישמעאלים או אפי' אם תמצא לומר שקנאם לעצמו וחזר ומכרן לאביו ואחר כך נתנה לו אביו מתנה כל המרבעה בכל חלקיה וזה מוכרחים אנו לומר כן מכח השטר מאושר ומקויים שהוציא הוא עצמו ונסמך עליו וכיצד יתכן לפסול השטר מאושר ומקויים כהלכתו ויהיה מוחזק כפרן מכח שני עדים שיביא שקנאם מהישמעאלים. אלא ודאי לקיים את שניהם נפרש ונאמר כמו שכתבנו שאמת הדבר שקנאם הוא מהישמעאלים אמנם אביו עשאו שליח או שוב חזר ומכרן לאביו ושוב אביו נתנה לבנו וזה פשוט ומבואר. והאלמנה תגבה כתובתה מהמרבעה שנתן לו אביו כיון שכתובתה קדמה למתנה.

ועל אשר בא בשאלה שהוא סרבן ולא ציית [לדינא] אנו גוזרים עליו שיקיים את דברי התורה ואם לא יאבה שמוע נכריו עליו בבתי כנסיות שני וחמישי ושבת. ושומע לנו ישכון בטח ועליו תבא ברכת טוב. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן. כה מעתיר

הצעיר

[יום טוב צהלון]

דברי הרב המורה צדקן יחדיו ודבריו פשוטים הם. ולאפוזי גברי הנני בא. הצעיר תי"א הרופא

גם אני הצעיר מסכים להוראת רבותי בעלי הוראה ואין זו צריכה לפנים. נאם הצעיר סוליימן ן' אותנה

דברי הרב המורה פשוטי כביעתא בכותחא ואין זו צריכה לפנים. הצעיר משה קאסטילאץ

דברי הרב חזקים כראי מוצק ואינם צריכים חיזוק, ומה גם בדבר פשוט כזה, ולאפוזי גברי קאמינא. נאם חקטון
אברהם די בוטון

יה

[סי' קמט] שאלה. ראובן ושמעון שהיו שותפין ובתוך זמן השותפות הלך שמעון ונשתתף עם לוי באופן שכל מה שירויח שמעון עם לוי יחלק אותו עם ראובן בתוך זמן שותפות שמעון ולוי. אחר כך נפלה קטטה ביניהם עד שרצו לחלוק המעות ושארית הסחורה ולבטל השותפות והביאו כל אחד פנקסו כל אחד ואחד מהם וחשבו הקרן והסחורה משוה פרוטה ומעלה של כל אחד מהם. והכל היה בפני ראובן שותפו של שמעון. עמדו ביניהם קצת יהודים ועשו שלום ביניהם ולא בטלו השותפות. אחר חמשה ששה חדשים אבד שמעון הנו' ונפטר בלי מיתה וקבורה. בא ראובן שותפו של שמעון לתבוע הפנקס של שמעון מלוי ולא רצה לתת לו. הביא ראובן ללוי לבית דין לתבוע הפנקס. טען לוי אני יש לי על שמעון סך מעות וגדושוש תוספת על חשבון פנקס שמעון ויש לי חמורי שאבד עמו. אמר לו ראובן מה טיבם של מעות אלו שאתה אומר. אמר לו מעות שהוצאתי עלי כשהייתי קונה בעיר הסחורה. אמר לו ראובן מימי לא שמעתי מפידך על זה וכשהיה שמעון בחיים למה לא אמרת יום שעשיתם קטטה וחשבון למה לא זכרת זה ועתה שמת שמעון ובאתי לשאל הפנקס אמרת יש לי סך מעות הבא עדים ושטר ואתן לך. ועתה יורגו מורה צדק אם יקח לוי מה שאומר לפי דבריו או לאו. ועל ענין החמור גם כן אם יש לו דין ודברים עם ראובן ושכרו כפול מן השמים.

תשובה — אשתקד אתא קדמנא החכם השלם כהה"ר דוד תבת ואייתי בידיה:

הך שאלה ושאל יתה קדמנא והשבנו כיד ה' הטובה ⁹². — — —

הצעיר יום טוב.

ע"כ טופס השאלה שהשבתי אות באות וחתמו והסכימו הרבנים גר"ו כמה"ר חייא וכמה"ר סוליימאן וכמה"ר משה קאסטילץ וכמה"ר אברהם די בוטון כאשר עיני מעלתכם תחזינה ביד החכם כמה"ר תבת. ועתה בא אלינו בעל דינו שי"ך נסים זרוק ובידו רצפת כתבים השטר כתוב וחתום ותשובת שאלה על הדבר הזה ושטרי בירורים אשר בידנו להם בעאנא והגישו תעצמותיהם לחכמי צובה וכתבו טענות החכם הר"ד תבת שהשטר מתנה מוקדם ופסול וחכמי צובה אמרו שאין ראוי לפסול השני שטרות אלא השטר הראשון בחזקת כשרות אמנם השטר השני שרגלים לדבר וראיה עצמה מחליפי הגאון אוי"ט ⁹³ שהוא מאוחר בראיות ברורות. ועתה הדברים תמוהים שהחכם הר"ד טוען ששטר מתנה פסול מוקדם והחכמים השלמים חכמי צובה רוצים להכשיר השטר מתנה. ובדאי דברים הפוכים אני רואה שהחכם הר"ד היה לו להכשיר השטר כדי שיהיה בחזקתו והוא מוקדם וכתוב בו מפורש שנתן לו במתנה אפי' מה שלקח מהגוים אם כן

⁹² כאן נעתיקה בכתב־היד החשובה שבסי' י"ו.

⁹³ לא הובררה לי משמעות מלה זו.

הכל נתן לבנו וכתובת האלמנה קודמת וטורפת. אשר על כן אשתומם כשעה חדא לדעת מה זה ועל מה זה. כי כפי מה שערך לפנינו החכם הר"ד שבשטר המתנה כתוב כל החל-קים אפי' מה שהיה מהישמעאלים כמו שכתבתי בפירוש בתחלת תשובתי ולכן כדי לקיים השטר שלא יהיה פסול השטר שהוא בעצמו החזיק בו בפנינו הוכרחנו לפרש שהעדים שמעידים שקנה מהישמעאלים הבן היה ממעות אביו ולאביו קנאה או שחזר ומכרה לאביו. כל זה הוכרחנו לפרש כדי שלא לפסול השטר שכתוב בו בפירוש אפילו החלקים שקנה מהישמעאלים. ובוזה הוקשה לי על חכמי צובה ועל החכם הר"ד שכל א' טוען טענה המנגדת לו.

אך עתה שבתני וראה⁹⁴ כי צדק המשל הדיוט אשר משלו בערבי: אל פיתווא עלה קאד אשוואל⁹⁵. כי מה שהשבנו להחכם הר"ד היה על פי שאלתו ססידר שהיה כתוב בפירוש בשטר המתנה המרבעה בכל חלקיה אפי' אותם החלקים שקנה מהישמעאלים. ועל פי הלשון הזה שאמר לנו שכתוב בשטר המתנה כתבנו שהדין עם האלמנה והצרכנו לומר שהעדים שמביא שקנה מהגוים צריך לומר שקנאם לאביו או חזר ומכרן לאביו כדי שלא נפסול השטר.

אמנם עתה הביא לפנינו השטר עצמו שטר המתנה וזה נוסחו:

לפנינו אנתנו עדים ח"מ [בא] הזקן כ"ר יצחק זרוקי והודה הודאה גמורה שמרצון נפשו ובהשלמת דעתו נתן לבנו הר' נסים כל המרבעה שיש לו הידועה ומפורסמת ומסויימת במצריה ונקראת מרבעא בית כולילה כל מה שיש בתוך מצריה. ובודאי שבדברים הללו טעה הטועה ופירש שכתוב בו בפירוש שקנה כל החלקים מהישמעאלים מפני שראה שכתוב כל המרבעה הידועה כל מה שיש בתוך מצריה פירש שכתוב בו בפירוש אפילו מה שקנה מהישמעאלים. אך עתה ראינו שאין כתוב אלא מרבעת בית כולילה ובודאי שזקני העיר היא ידעו מה נקראת בית כולילה אם הוא גם החלקים שקנה מהישמעאלים או חוץ מהם והמצרים הנזכרים מה הם.

זאת ועוד שבאותות ומופתים יודעים שלא היו החלקים בכלל המתנה לפי שהשטר מתנה יש י"ח שנים, ור' נסים מביא עדים בחוגיט⁹⁶ שקנאה מהגוים החוגי אחת זמנה עשרה שנים אחר זמן המתנה והחוג'א אחרת כמו חמשה או ששה שנים אחר המתנה וא"כ מוכרחים הדברי' ונכריים דברי אמת שמה שנתן האב אינו אלא מה שהיה שלו באותן הימים שמה שקנה אחר כך בנו אינו בכלל שמה שהוכרחנו כי ממעות אביו קנאם מהישמעאלים היה כפי מה שאמר לנו שהיה כתוב בשטר המתנה בפירוש אפילו אותן החלקים שקנה מהישמעאלים לכך הוצנו כנו לפרש פירוש זה כדי שלא לפסול את השטר. אך עתה שאין בשטר שום דבר מזה ואדרבה ראיות ברורות שקנאן מהישמעאלים היה זמן רב אחר השטר מתנה אם כן מה לנו לפרש שממעות אביו קנאם או שחזר ומכרם זה לא פירשנו אלא על פי הדברים שאמר לנו שכתוב בפירוש אפילו מה שקנה מהישמעאלים אבל עתה שאין כתוב בשטר מתנה דברים הללו

אלא אדרבה ראיות ברורות שבזמן השטר לא היו קנויים החלקים של הישמעאלים אם כן מעתה אין לאלמנה לטרוף אלא מה שהיה אז בזמן המתנה ברשות הזקן לא מה שקנה בנו אחר כך מהישמעאלים. וזה פשוט ומבואר. וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן, כה מעתיר

הצעיר [יום טוב צהלון]

יט

[סימן רל"א] שאלה. ראובן שנפטר והניח יתומים ואלמנות והיתה לו בת מאשה אחת מהן. וכשנפטר ראובן היתה הבת בת שלש שנים. באו בית דין ופסקו לבת הנז' בכל שנה ושנה שלשים גרושויש ריאליש. כעת באתה אמה לתבוע מהיתומים השלשים גרושויש ריאליש שפסקו לבתה בכל שנה שבאים לחשבון שלשים ושבעה גרושויש כלביים בעיר עאנה. טענו היתומים לפרוע כל הסך הזה לפרנס את אחותנו בזה הסך אלא נפרנס אותה כשאר בני המקום שמפרנסים את היתומות. ואם לא תבחרו ארבעה או חמשה אנשים שהם מחשובי העיר עיר עאנה ויגזרו הרבנים עליהם בכל תוקף האלות שלא יתניפו לא ליתומה ולא ליתומים אלא יחשבו באמת ובאמונה כמה מתפרנסת נפש אחת מאנשי המקום אשר בעאנא אנחנו נקבל. ענתה אמרה מאחר שפסקו הב"ד אין יכול אדם לפסוק ולחלוק עליהם ואפי' פסקו שלא כדין מה שפסקו פסקו. והיתומות טוענים הב"ד שפסקו לא פסקו אלא בזרוע. לכן יורנו מורנו הדין ושכמ"ה.

תשובה. לכאורה היה נראה דאפעפ"י שהדבר מתמיה כיצד פסקו פסקא [!] גדולה כזאת לבת קטנה בת ג' שנים ל"ז גרושויש כלביים בכל שנה וזה לא יעלה על הדעת כי אפי' בעל הבית איש ואשתו לא יצרכו לסכום כזה ומה גם במקומות ההם באגדאד ועאנה אשר שם הכל בזול. לכן אמרתי למצוא להם פתח וטעם לשבח משום דנקטינן דמוזן האשה והבנות שוה הוזכר בגמ'. וידוע שהאלמנה פוסקין לה מזונות לפי כבודה ואם כבוד הבעל גדול מכבודה עולה עמו ואינה יורדת כ"כ הרמב"ם פ"א מאישות וא"כ גם הבנות יהיה כן. ולפי זה זאת הבת היא בת שיך עבד אלסייד נ"ע אשר נודע כי הוא גביר ומפורסם בעושר ומעלה מעולם. אי"כ בתו עולה עמו ולא שייך לומר עולה כי היא יצאה מחלציו וכבודה זהו כבודו ולכך סמכו החכמי' שפסקו לה סך גדול כזה. אמנם אחר ההשקפה ראיתי שאין לדברים אלה סמך כלל. וכן מצאתי בפי' שכתב הרמב"ם פ"ט מאישות וז"ל: פוסקין לבת מזונות וכסות ומדור מנכסי אביה כדרך שפוסקין לאלמנה וכו' אלא שהאשה פוסקין לה כפי כבודה וכבוד הבעל ולבנות פוסקין להם דבר המספיק בלבד עכ"ל. וכתב הרב המגיד שכן מפורש בירושלמי. אם כן מעתה אין להם על מה שיסמוכו לפסוק לה יותר על הראוי. על כן יבררו שני אנשים כשרים יראי שמים ועל גפשמ ועל יהדותם יפסקו לבת מה שצריכה ואם לקחו עד עתה יותר מהראוי צריך להתחזיר ליורשים על פי השני אנשים כשרים. ולהיות אמת חתמתי

[יום טוב צהלון]

נספחים

א

[כ"י ששון^S 229]

ראש השלישים מלא חכמה ודעת קדושים תפארת אנשים וכליל לאישים מן הכהנים הנגשים גדול בתורה ובמעשים טובים נודע שמו בשערים הלכה כמותו בכל מקום כרב יוסף סיני חקיו מודיע לישראל להורות להם תורה ומצוות ומשפטים ישרים כבודו והודו מרים לארץ ולדרים הרב הגדול ראש המדברים דגל התורה מרים הלא הוא החכם השלם הדיין המצויין כבוד חכם צאלח נר"ו יאיר אתה ה' תשמרהו כצנה רצון תעטרנהו. מגן אברהם יהיה בעזרו ושמרו כרעה עדרו א'נ'סו' כ"י ה'ר'ץ א' 97.

קנקן חדש מלא ישן ובתורתו יהגה יומם ולילה לא ינום ולא יישן שלם בכל חכמותו ובלשון ריחו נודף כריח אפרסמון וכפרח שושן ושומעו הולך מהודו ועד אהלי כוש⁹⁸ יאיר לעדי עד ונפש עיפה תדושן הלא הוא השם הטוב החכם בר אוריין זרע אנשים צדיקים וגזע שלשלת היחס כבוד חכם נסים אתה ה' תשמרהו ולעד רצון תעטרנהו אכ"ר.

אחדש"ו⁹⁹ אן תסאלון עננה תל"י¹⁰⁰ טייבין סאלמן כ'נ'מ'א¹⁰¹, יא סידי ח' צאלח נכבר חצ"ך ג'נבך יא סידי באין אנה אל פקיר ועמאמי שירכה פי מלך בוסתאן בינו אסג'אר ואתמאר ויום אלדי הש' יח' קטע קסמתי מן ולאיתי עאנה ואנתקלה לדיר קמתו פי אצ'מנה לחצתי אלדי ליי אמלוכה פי אל בוסתאן, סמעו בית מע' 102) כלף פי אל גויים קאעדין יצ'מגון מני ויסכנון וייהם פי ביתי סמע סתאדי מע' כלף פי אלדי קיעד אצ'מן בעת עליי וקלי יא ולדי אנה חריד תצ'מן לכל אחד ולא לישראלים אכיד פלוס תריד אחנה נצ'מן מנג בזאייד מהו בנאקע ולכאן תריד תסוי וייאנה מצ'רה עלא כיפוך לאכין מא מנג כי אלדי יכושון עליהה גויים א"ה¹⁰³ מא יציר מנתם אלא מא יצלה. קלתו לא יא סתאדי אנתם בנאקע קרש ען מא יעטון אמות העולם קאל כלף אללה עליך בקיצור דברים אל מלך יתקצם תמן חצץ חוצתין מן תמנני לסתדי נ"ע¹⁰⁴) וחוצתין לוואלד יעקוב נחמה האדה נוצו וחוצה לבנת אכויי לעבדך ותמנין לבית עמי טויג והמי מהם

97) = אמן נצח סלה ועד, כן יהי רצון אמן.

98) הכונה לקוג'ין. = אחרי דרישת שלומו וטובתו.

100) = תהלות לה' יתברך. = כן נחבשר מכס אמן.

101) = מעלם. = אומות העולם.

102) = גוחו עדי.

תושבי עאנה מן אבוהם לי גדהם תושבי אורפה ורובע אל מלך חוצתהים באיד חייאת אכויי נ"ע ובעדו אכויי מע' דוד נ"ע ובידי ובעד האדולי רחתו ללדיר אל ג'רבי [...] ויאהם וכתבו שטר וקנין ועדים בכל חוזקי סופר כי מורשה בעדם למכור ולמש' להר' 100 ולבנות וכו' ושטר קיים ענדי ועבדך קבל מא אטלע מן ולאית עאנה וקבל מא אצ'מן עמאמי בית מע' חלפון נ"ע (בקיצור) אל גויים בתלת חוצץ אלדי באידי תמני ותמנין בית עמי אלדי אנה מורשה עליה עטו סבע קרוש וחייאתך וחייאת דין ישראל מאכו ולל וסמעו בית סתאדי מע' כלף והצר להם מאד קלתו לא תועלו לכים אתם בנקץ קרש סוף כל סוף צארת אל סנתין פי דהבין אכדתו מנהם דהב ואנתם תאיטעטן דהב אלאך מא אתווסק ענדתם. אנהם יאכדון תין ושוה ומה וצל מנהם אלא דהב וג'ארב' תין חוקה ונוץ במחמדיי ונוץ ואנה ג'בתו ענהם תמן סנין וצלני מנהם חק סנה בעד לי ענדתם סבעה לא בעתולי פלוס ולא בעתולי פרות אג'ו מן חקיז איציה ג'אנה מ' יחיה ללדיר וטאלבנאנו קאל אנה אשבידי ואנה אש עלי ולא עליי חדית קמתו ובעתתו מכתוב לסתאדי נ"ע אטאלבו אן אל בית אל כנתו קאעד ביה בעאנה אל אנה דם. ליש יא סתאדי לא עמרתם אל בית ולא בעתת לנא פלוס מרווה [ו] בעת יתעד'ר ולחית אכוה המי בהל וקת תחת סיף אללה אל כאן הקביה טלעהם מן הל דבר אל בית אעמרו וחקך יצלך בזואידי ואללה יכלף עליך וג'א שי שמעון בעד אל דכר יא שמעון חקנה ארירו מנך... אללה ג'אבך לא ענדנה קאל עלא אל ראש ולעין לאכין יאעמי אנא אסאע אש באידי יחיה פי בגדאד וולאד מה בעאנה ואנה ענדכום ולמלך הווי בעאנה אתוואג'ה אנה וולאד אכויי וחקכום עלא ראס ולעין ולהל וקת תלויה ועומדת אן קמתו אצבטתו חוצתהם בל מלך אחרם בנתי וואולאדה אש אסויי מא טלע באדי שי קאמו קסמו צ'פג' וכתבים אכד'תו כאם מצחף עלא חקי ואיציה בווגד אל נשיאים ה'י שי' אלייה ה'י ושי' משה ה'י שמע מ' יחיה בי אנה איכד מצאחף חרה לו מאד. יא סידי ארג'ו מן אל' ומנך תגיבהם קודמך למ' יחיה ולשמעון אכוננו ולמ' אברהם ולאכוננו ותשמע מפייהם ותנשדהם בכח התורה על הדברים כולם אם נכונים הם. ואיציה ח' יחיה טוען כי אלדי [...] דהב אכדתו אלא תמן תין בראנה ונוץ כשן סירג' בנוץ דהב ונוץ קרש עזאל עלא אל נוץ כשן אל סירג' ועלא מן אל תין ועלא נוץ קרש אל עזל מא תסוה שבועה לאכין תנשדו בכח התורה ולמדיה אלדי הווי עטה ולא יצלה באלי אנה ראצי האדי וצול חק שנין תבקה סת סנין סת דהובה אנתה יא אבו ח' נסים מורשה בעדי אללה ייודך תחצ'רהם ארבעתם יחד ותטייליהם [ו] ותאכד חק מנהם פי דין תורה ואיציה ח' יחיה טוען כי אלדי אכוננו משה רח לדיר ליעבד אבן עמי וצ'מן מנו ועטה שוואהי יביאו עדהים ויצדקו ויטלע כתב אל הרשאה ותשופו ואם אמת ועדים בינו תבעתו לי טרפנה קא נאכוד פלוסנה מן אבן עמי כף יא סידי יא ח' צאלח אנה מהוג'יל ואעטי וכיף אייכלון אכוננו ליחיה וכיף יוולון עליי אנה. יא אבן עמהם ג'ורבה דושמאן בדינה ובדיניה תאי יחצ'לון מני יא

דהב כראמת ח' יחיה ובאלף חילי תא אתענה ללדיך אוודי ויאיי כאם אזרק
ואבייך ואווסיהם וכיף יכון יוכלון משה אבנו למ' יחיה אם... בעתו לנא
אל מכתוב בעינו תא אנוודי לצאחבו ונאכוד מנו פלוסנה.

כיף תאכד מנה וכיף תעטי. גידנה יא סידי ח' צאלח הקב"ה זיודך ויטוול
עומרך תטוול כלקך ותכרים גיואב הל מכתוב הל שגילה הדי צארת לנה ענדך
תחצ'רהם ותחדהם בדין תורה לנא חק בעת לנא כט מן ירך כפי הדין והכיד צאר
ואללה יגיב שוגל ראס ולא יצלט עליכום לא עדו ולא דשמאן אמן. ובכן אתחנן אל
ה' יצו אתו את הברכה וירום ויגביה כוכב ממערכה מראש מקדם נסוכה כנפשו הרמה
והנשאה חכמה וכינה ודעה יראת ה' מלאה וכנפש עבדו יושב בעמק הבכה דל שבדלים
ושפל שבשפלים

יעקוב יצ'ו בכה"ר מע' משה נ"ע בכה"ר מע' סאלם
תנצב"ה.

על גבי הכתב: הרי זה בכי יותן בחצר גינת ביתן לפני הדרת מעלת תהלת
יקרת השם הטוב החכם השלם הדיין המצויין ח' צאלח נר"ו יאיר, יאיר אורו ולא יכבה
נר"ו. אתה ה' תשמרהו כצנה רצון תעטרנהו אלהי אברהם יהיה בעזרו ושמרו כרועה
עדרו אנס"ו כיר"א.

ב

[כ"י ששון סי' 229].

ערב סוכות תזיל רנ"ו 106

ש"ר בני"ק 107) למורי ועטרת ראשי הח' השלם הדיין המצויין כמוה"ר נר"ו
אנס"ו 108).

אחרי ש"ש 100 בני"ק ניעלים לסידי מן טרף בית ענבה אלדי דכרנאלך
אינו טעו פיה זר 142 ודרכת אל מכדום באן ביעו ויכון אווגייה פלוסו פי בגדאד
ולמן ג'א מכתוב מעכ"ת קלבו ראדו פי 103 ואל פקיר סוויח הוואדרייה וטלעת לו
משתרייה לל 104 וען ותומן ונוץ מאל בית בראהים כ'צ'ר דרכת אל מכ'דום אלדי מו
חאצ'ר אלדי אשתרה הסעה ניעלים מעכ"ת באן סוויח בזאר מאל בית ענבה ותמן
ונוץ מאל בית בראהים כ'צ'ר פי 105 קרש יענובך כתובון אל ביתין ג'ומליה פרד
שטר יע'יובך כתובון בשטארין בית ענבה פי 106 ותומן ונוץ פי 107 ולשטר כתובו
באסם עבדאל ו' יצחק יחוקין ול קלוס כ'דה מן יצחק יחוקין אבן עבדאל לאן מויה פי

106 = תזכו לשנים רבות נעיונות וטובות.

107 = שלמא רבא בנשיקת ידי קדשו.

108 = אמן נעת סלה וצב.

109 = שאלח שלום.

טרפסכון ופלוס אל שטרות כודה מן נז' ויא סידי מן טרף ן' שוים אלדי צאר קודאם אל מכדום אלדי ביעתו לל בית פי זר 100 עטא נקד ול 70 ערבר פסח ואנכן מא עטא אל סבעין ערב פסח ארגיע לי לל 80 ומצראף לאלדי יצרוף על בית תרוח מן כיסי ועוקבה עטוני עשרין דהב זאייד ען בזארו ומא רדית מן גיואבי ואל פקיר מסכת קנין בל ביע עלא הל תנאי ואל פקיר ליהו ענדי כצורי ן' מנה 70 דהב וחצארני יום אל טלעה וג'צב מן עני מא קלבת וצ'לית עלא בזארי ואשוף כצורי דיכיר איני מא יקבאל יעטי פלוס מא אערפ ליש הסעה יא סידי ארגיו מין אל' ומן אל מכדום תבעת כלפו אנכן עטא מליח ואנכן מא עטא ויריד אל 80 ויגיון מן פלוס אל עמארה מת'ל מא דכרת פוק מוגיב מא צאר קודם אל מכדום בעאת כברני תא אווגייה לו פלוסו עלא יד אל מכדום ואיצ'ה אבעת אווגייה פלוסה לל כצורי לאן כצורי צאחב טייב ורוגאל רינג'באל ומאל אל נאס עיני עיני לכאטר אל יכון הל שגליה יום אלדי יצלך הל מכתוב תבעת כלפו יא יעטי 70 לכצורי בההיא שעתא יא ירפאע אירו ואבעת אווגייה לו פלוסו אל 80 ולא יכון מואכדיה ומא טקנא נטויל על מכדום לאן ערב מועד ואין להארך כי אם בשלומו שיגדל ולא ידל.

ממני נא'ה דורש 110 בני"ק. הצעיר משה חוצין יצ"ו.

ומשרתיך שמואל ת"י וצדקה ת"י נושקים י"ק.

ור"ש 111 לאחי אשר כרוחי הח' המרומם כמה"ר ח' נסים מצליח יצ"ו.

על גבי הכתב:

תובלנה בשמחות וגיל תבאנה בהיכל מלך מאן מלכי רבנן הח' הש' הדין המצויין מורי ועמרת ראשי כמה"ר ח' צאלח מצליח נר"ו יאיר אנס"ו.

מן עאנה ולזר יהי דן לבגדאד

נח"ש

חמ"ה

והלביא

[תרטם עברי]

א

אחש"ו על שאלתך בשלומינו תהלות לאל יתברך הננו טובים ושלום לנו כן נתבשר פכם אמן. יא אווני חכם צאלח נודיע למעלת כבודך אווני כי אני העני ודודי שותמים בנכס. פרדס שיש בו עצים ודקלים, ומיום אשר השם יתברך העביר חלקי מן עיר עאנה ועברתי לדיר השתלתי להחכיר חלקי — קנייני אשר בפרדס. שמעו בית מעלם (= ארון) כלף שהנטיים עומדים לחכור ממני ויגורו עמהם בביתי, שמע מורי מעלם כלף שאני עומד להחכיר קרא לי

110) = נאם הקטן דורש שלומו.

111) = רובו שלום. 112) = המוליכו למקומו ברוך יהיה אמן.

ואמר לי: יא בני! אתה רוצה למכור לכל אחד¹¹²) ולא לישראלים? בסת תרצה כסף אגחנו נחזור ממך ביותר [מהממיר] לא כפתות ואם אתה רוצה לעשות לנו נזק כרצונך, אבל לא רצוי ממך כי יכנסו אליה- גויים אומות העולם, לא יהיה מהם אלא מה שלא יועיל¹¹³). אמרתי לו יא סתאדי¹¹⁴) אתם [תוכלו לחזור] בגרוש פחות ממה שיתנו אומות העולם¹¹⁵). אמר כל ה' ישלם גמולך. בקיצור דברים, הרכוש מתחלק לשמונה חלקים, שני חלקים משמונה למורי נוחו עדן ושני חלקים לבנו של יעקוב נחמה הרי חצי [הנכס] נחלק לבת אחי ושמינית לעבדך ושתי שמיניות לבית דודי¹¹⁶) טויג. והם אינם תושבי עאנה, אבותיהם וקניהם היו תושבי אורסה. ורבע הרכוש חלקם [עוד] בחיי אבי נוחו עדן ואחריו [נסל בחלקו של] אחי מעלם דוד נוחו עדן ובידי.

אחד הדברים האלה הלכתי אל דיר אל-ג'רבי המערבי [...] עמהם וכתבו שטר וקנין ועדים בכל חזוקי סופר למכור ולמשכן להרוס ולבנות וכו', והשטר קיים אצלי עבדך. לפני צאתי מעיר עאנה ולפני אשר החכרתי¹¹⁷), דודי בית מעלם חלפון נוחו עדן. בקיצור הגויים בשלשה חלקים אשר בידי השמינית שלי ושתי השמיניות של בית דודי אשר אני מורשה עליה נתנו שבעה גרוש. חיך והי דין ישראל אין [בדבר] נסיה מן האמת. ושמענו בית מורי מעלם כל ה' והצר להם מאוד. אמרתי: אל תכעסו לכם [אחכיר] כפתות גרוש. סוף כל סוף החכרתי לשנתיים בשני הזובים. לקחתי מהם זוב א' והם הבטיחו ליתן זוב השני. לא עלה בידם¹¹⁸) הם, לוקחים תאנים ופירות ואני לא קבלתי מהם אלא זוב יוצא רק [משקל] תאנים חוקה¹¹⁹) וחצי במחמדיה¹²⁰) וחצי. ואני עזבתי אותם ונספתי זה שמונה שנים. קבלתי מהם רק בעד שנה [אחת] ונשארו לי אצלם [תכירות של] שבע [שנים] שלא שלחו לי כסף ולא שלחו לי פירות. האחת על מה שמגיע לז' כן בא אלינו מעלם יחיה אל דיר ותבענו ממנו, אמר אני מה בידי ואני מה עלי ואין עלי דברים¹²¹) מיד שלחתי מכתב למורי נוחו עדן ותבעתי ממנו את [הנזק בעד] הבית אשר גרתי בו בעאנה שנהרס, למה יא מורי לא בניתם את הבית ולא שלחת לנו כסף. היתה צריכה להיות לך רחמנות, שלח והתבצל [ואמר] מפני היותם כדיום תחת זעף ה'. אם תקביה יוציאם מן הדבר אבנה את הבית וחלקך יגיע לך ביותר, וה' ישלם גמולך. ובא שיך שמעון, אחר הדברים האלה, [אמרתי לו] יא שמעון חלקנו אדרשנו ממך, ה' הביאך אלינו.

112) כלומר: למי שיהיה.

113) רוצה לומר: שיצמח רק נזק מהם.

114) = מורי, אדוני

115) כלומר: הוא איננו רוצה להחכיר לגויים ומסכים אפילו להפסיד כדי שהיהודים

יחזרו את חלקו.

116) עמי בערביה יכול להיות גם ורתגי.

117) כנראה חסר כאן: לגויים את חלקי ואת חלק דודי בית מעלם חלפון אשר אני

מורשה עליהם.

118) יתכן שכונתו: לא הצליחו.

119) חוקה, משקולת השוה לשלשה קילו.

120) מטבע קטנה.

121) כלומר אין לו שייכות לעניין.

אמר על הראש ועל העין (122) אבל יא עמך (123) אני מה יש בידי עכשיו: יחיה
בבגדאד, הבגים לא בעאנה ואני (מה) אצלכם והרכוש הוא בעאנה. אבוא אני ובני אחי (124)
על הראש ועל העין, ועד הזמן הזה תלויה ועומדת ולכן אני תפסתי את חלקם בנכס. האויק
לבתי ולדיה, מה אעשה, לא עלה בידי דבר? עמדו וחלקו כלי נחשת (125) לקחתי כתבים (126)
וכמה ספרים על חשבון חלקי וזה היה בנוכחות הנשיאים ה' ישמרם שיך אליה ה' ישמרהו
ושיך משה ה' ישמרהו. שמע מעלם יחיה שאני לקחתי ספרים חרה לו מאד.

יא סיד! אבקש מה' וממך תביאם את מעלם יחיה ואת שמעון אחיו ואת מעלם אברהם
ואת אחיו למניך [לדין] ותשמע מפייהם ותאיים [עליהם] ככת התורה על הדברים כולם
אם נכונים הם. ועוד ח' יחיה טוען שאנכי לקחתי זהב בשיעור בראנה (127)
תאנים וחצי כשן (128) שמן שומשומין בקצי זהב וחצי גרוש... על החצי של שמן
שומשומין ועל מאן (129) התאנים ועל חצי גרוש הנשאר לא כדאי להשביעו. אבל, תאיים עליו ככת
התורה ולומדיה שהוא נתן ונשכת ממנו — הנני מסכים. זה יהיה הפך המגיע לשתי שנים. תשאנה
שש שנים — שש והובים, אתה אבו חכם נסים (130) מורשה בעדי, ה' יוסיף לך, תומיגם ארבעתם
יחד ותשאלם ותקח מהם מה שמגיע לי כפי דין תורה. ועוד ח' יחיה טוען שאחיו משה הלך
לדיר אל עבד בן דודי וחכר ממנו ושלם מחירו — יביאו עדיהם ויצדקו ויביא כתב ההרשאה
ותראנו ואם אמת ועדים עליו תשלחנו למקומנו כדי שנקח את כספנו מבן דודי, איך, יא סיד חכם
צאלת, אני גולה ונותן שיאכלו מה שמגיע לי. אני הלא הנני בן דודם. זרים אויבים בדינא
ובדינא (131) כדי שיגבו ממני את ההוב למעלת חכם יחיה. ובאלף תחבולות (132) עד שאבוא לדיר
ואוליך עמי בד שחור ולבן ואמרע להם ואיך יאכלו מה שמגיע למשה אחיו של מעלם יחיה.
שלחו לנו המכתב עצמו כדי שגולייך לבעליו ונקח ממנו כספנו.

איך תשא ואיך תתן עמום תודיעני נא, סיד ח' צאלח הקביה יוסיף לך ויארך ימך.
הארך אפך ושלח תשובה על מכתב זה. זאת השאלה הננו מעמידים למניך תאספם ותדבר עמהם
בדין תורה. אם יש לנו זכות שלח לנו מכתב מידך כפי הרין (והורגן) מה שנעשה. וה' ישימכס
לראש ולא ישלוט עליכם לא אויב ולא שטן, אמן.

ב

נועד לאדוני בנוגע לבית ענבה שהוכרנו לך שנתנו במחירו 142 זר ו-40 רומי (133)
ואדוני כתב למוכרו ואת הכסף שלו אמציא לבגדאד. בעת כוא מכתב מעלת כבוד תורתו הפכו.

(123) = יא דודי, או יקר.	(122) כלומר: בחסך לב.
(125) הוא עובר לספר עובדה אחרת.	(124) כלומר: אסע אליהם.
	(126) כתבידיז
(128) משקולת.	(127) לא הוכררה לי משמעותה של מלה זו.
(130) שם בנו נסים.	(129) = משקולת, שש וזיקות.
	(131) לא הובן לי משמעות המשפט הזה.
	(132) כלומר בקושי גדול. ביטוי רגיל אצל יהודי בגדאד.
	(133) רומי = גרוש. יש גרוש רומי ויש גרוש ראבי. בקיצור קוראים לגרוש רק בשם

רצו 35^{העני 134}) השתדלתי מאד ומצאתי לו קונים במחיר 40. ועל השמינית וחצי של בית בראהים כצ'ר שהוכר אדוני שלא היה נוכח מי שקנה עתה נודיע למערכת כי גמרתי את המכר של בית ענבה ושמינית וחצי של בית בראהים כצ'ר במחיר 75 קרש¹³⁵. רצונך שייכתבו שני הבתים יחד בשטר אחד רצונך לכותבם בשני שטרות בית ענבה ב־40 ושמינית וחצי (של בית בראהים כצ'ר) ב־35. והשטר יש לכותבו בשם עבדאלנה^ה י' יצחק יחזקין והכסף תגבה מיצחק יחזקין אבי עבדאלנה^ה יען הוא במקומכם¹³⁶) וכסף השטרות קחנו מן הנו'. ונא אדוני, בנוגע לך שוים אשר מכרתי לו את הבית בנוכחות אדוני ב־150 זר, 80 נתן במוזמנים ו־70 יתן בערב ססח ואם לא יתן את השבועים בערב ססח אחזיר את ה־80 והוצאות שיוציא על הבית, יהיו על חשבונך. ואחר^ה המכר נתנו לי 20 זהב יותר ממחירו ולא חזרתי מדברי. היות ואני העני תפסתי קנין שכל מכירה (של הבית) תהיה לפי תנאי זה. ואני העני יש בידי מספוי כצ'רי^ה מנה 70 זהב ולחץ עלי ביום היציאה¹³⁷) ובעל כרחי לא הפכתי על המכר והשארתי את המכר. והגני רואה כי כצ'רי כותב (שהקונה) אינו מסכים לתת כסף (העודף). לא ידעתי מדוע. עתה אדוני אבקש מהי ומאדוני כי תשלח לקרוא לו אם ישלם טוב ואם לא ישלם, יבקש את השמונים [זר] ויחזר על הוצאות התיקונים שעשה בבית כפי שהזכרתי וכפי מה שהותנה במני אדוני. שלח והודיעני כדי שאמציא לו את כספו על ידי אדוני וכמו כן אשלח החוב לכצ'רי היות וכצ'רי עשה לי טובה והוא גבר בגוברין והכסף שיין לאחריים. עיני עיני¹³⁸) למען ה' ביום שגיע לידך מכתבי זה תשלח לקרוא את הקונה, או ישלם את ה־70 [זר] לכצ'רי במקום או יחזר על הקניה ואשלח לו השמונים [זר] שנתן. ואל יקסיד כבי עלי בזה ואין להאריך יותר על אדוני להיות (היום) ערב מועד.

134) לאמור: כותב המכתב.

135) = גרוש.

136) כלומר: בעירכם.

137) במקור: יום אל טלעה, ולא ברור מהי הכוונה.

138) מלשון עין. מראה על אהבתו אליו, כמו שהעין הוא האבר החשוב ביותר של האדם.